

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уреднички одбор:

др *Алексић Радомир*, др *Грицаић Ирена*, др *Коларич Рудолф*, *Конески Блаже*
др *Николић М. Берислав*, др *Павловић Миливој*, др *Пецо Асим*, др *Пешикан Мићар*,
др *Стевановић Михаило*, др *Храстич Маје*

Главни уредник
М. СТЕВАНОВИЋ

књ. XXVI — св. 1-2.

БЕОГРАД
1963—1964.

ЈЕЗИЧКЕ ОСОБИНЕ ВУКОВОГ КРАЈА ИЗ 1861. ГОДИНЕ

§ 1. У Вуковој оставштини, која се чува у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду под сигн. 8552/258, налази се, поред осталог, и велики број приповедака које су записали 1861. године ђаци основне школе у Лозници. За језичка проучавања ове приповетке представљају посебну вредност јер су писане чистим народним језиком, тј. свакако онако како су говорили њихови записивачи, ученици четвртог разреда лозничке основне школе. У овом раду биће испитане интересантније фонетске, морфолошке и неке синтаксичке особине које имају значај првенствено за нашу историјску дијалектологију. Посебна пажња посветиће се графичкој и правописној облици ових приповедака. У веродостојност материјала који пружају ове приповетке не може се сумњати. Њих су записали, као што смо рекли, лознички ђаци 1861. године, који су, свакако, потицали из саме Лознице или њене околине и који су у ове приповетке уносили свој матерњи језик записујући их онако како су их чули од својих старијих.

Како је данас нашој науци познат у важнијим особинама говор Тршића, Вуковог родног места¹, то ће поређење језичког материјала ових приповедака са данашњим тршићким говором, у особинама које омогућавају овакво компарирање, бити свакако корисно за упознавање развоја говора лозничке околине у току последњих сто година.

ТЕКСТ ПРИПОВЕДАКА

§ 2. Ове приповетке писало је седам руку од којих је једна непозната јер се записивач није ниједном потписао. Осталих шест записивача су се више пута потписивали дајући, готово сви, истовремено и друге за нас данас важне податке: када и где је настао рукопис одговарајуће приповетке. Износећи редом имена записивача, даћемо и скра-

¹ Уп. Берислав М. Николић, *Данашњи тршићки говор*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1958, књ. XXIII, 263—274 (скраћено: Б.Н., ЈФ XXIII).

ћенице по којима ће бити навођени примери у овом раду. Пагинација приповедака извршена је од један па надаље према редоследу који приповетке, односно свеске у које су оне записиване, имају у Вуковој оставштини. Наравно, и неисписане стране су узимане у обзир приликом обележавања страница у поменутиим свескама². Као што ће се видети, приповетке писане од једне исте руке не долазе једна за другом, већ се с њима срећемо на разним местима, странама, што ће се означити ниже поред имена записивача.³

- 1) *АМ* — Алекса Милићевић: стр. 1—4, 7 (наслов), 87—89, 142—143, 147, 148 (наслов), 157, 158, 159—161.
- 2) *ТВ* — Томо Васић: стр. 5—6, 11—12, 23—25, 55—56, 59—61, 63—64, 67, 131—133.
- 3) *А* — Аноним: стр. 15—16, 27—33, 73—74, 105—112, 113—115, 127—129, 139—141, 163—165, 166—167, 168—169.
- 4) *ММ* — Мијаило Марковић: стр. 19—20, 123—124, 135—137.
- 5) *МБ* — Мелентије Бурић: стр. 21, 36—37, 38 (потпис), 39—40, 43—46, 75—77, 79—80, 83—84, 91—92, 95—99, 103, 117—121.
- 6) *СИ* — Стеван Илић: стр. 47—50.
- 7) *МЗ* — Мијат Зебић: стр. 51—53, 145—146, 149—151, 154—155.

Потписи записивача са осталим ближким подацима:

- 1) Алекса Милићевић,⁴ уче. IV. раз. Осн. Шк. Лозничке; у Лозници, 3. Марта, 1861. године — *АМ* 158.⁵
- 2) Томо Васић, у Лозници 19. марта (1)861 — *ТВ* 25.⁶

² На ове приповетке указао ми је Боривоје Маринковић, књижевник из Београда, на чему му и овог пута топло захваљујем.

³ Поред руку самих записивача, среће се и једна рука која је понекад интервенсала мењајући или допуњајући текст приповедака. Такав је случај на стр. *ТВ* 56, 131, 132, 133, *АМ* 157, *А* 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 74, 108, 109, *СИ* 48, 49, 50, *МБ* 40, *МЗ* 145. Наравно, језичке одлике из кориговаоног текста нису узимане у обзир за анализу у овом раду.

⁴ Сем у одељку о графичкој и правописној, примери из приповедака доносиће се у транслитерацији (а понекад и у транскрипцији). Од овога се изузимају примери написани са знаком ђ чија се гласовна вредност (скавска или јекавско-јекавска) не може са сигурношћу утврдити, па ће се зато поменути знак писати и у овом раду.

⁵ Овај потпис са наведеним подацима налази се на једном листу на коме није написан текст приповетке. Иначе *АМ* се потписивао врло често без потпуних података: *АМ* 3 (ученик, 10. фебруара 1861), 89, 143, 147, 157, 161.

⁶ Уп. на другим местима: Томо Васић 6, 64, 67, 133, Томо Васић учен. Ос. Ш. Лоз. 12, Томо Васић ученик 56, 61.

3) Мијаило Марковић, ученик IV разреда Основне Школе, у Лозници 3. Марта 1861. год. — ММ 20.⁷

4) Мелентије Ђурић, уч. IV. р. осн. Шк. Лоз., у Лозници 25-ог Марта 1861. године — МБ 121.⁸

5) Стеван Илић, уч. IV раз. осн. Шк. Лоз., у Лозници 2. Марта. 1861. год. — СИ 50.

6) Мијат Зебић, уч. IV разреда Основне Школе Лозничке, у Лозници 28. фебруара 1861 год. — МЗ 53.⁹

О ГРАФИЈИ И ПРАВОПИСУ

§ 3. Пре него што пређемо на изношење начина обележавања појединих гласова и гласовних комбинација у рукописима лозничких ђака из 1861. године, треба најпре дати одговор на питање: у којој се мери у поменуто време одразила, спонтано, мимо званичних прописа, Вукова реформа наше ћирилице на ученике у Лозници, односно на њихове учитеље? Од шест слова које је Вук унео у азбуку (*ћ, ђ, љ, њ, џ, ј*) у рукописима лозничких ђака срећемо само три: *ћ, ђ, џ*. Док прва два не представљају увек графеме, тј. слова са доследно диференцираном функцијом, дотле се трећи знак редовно употребљава за означавање само гласа *џ*.¹⁰ На пример:

а) *ћ = ћ*: *кућа* АМ 1, *кући* МЗ 146, *браћа* ТВ 60, *са браћомъ* МБ 118, *ићи* А 73, *ћући* СИ 47, *ћућиие* ММ 123 и сл.;

б) *ђ = ђ*: *џроће* ТВ 11 (х 2), *доће* ТВ 11 (х 2), *изиџем* ТВ 133, *наџеиъ* А 72, *калуџеръ* А 128, *најмлаџу кџеръ* МБ 99 и сл.;

в) *џ = џ*: *џоџу* АМ 1, *изиџе* ТВ 23 (х 2), *доџемъ* ММ 123, *џроће* А 31, МЗ 145 (х 2), *наџеиъ* А 72, *анџели*¹¹ МЗ 52, *гвожђе* МБ 37, 43, *калуџера* А 127, *меџу* ногама СИ 47 и сл.;

⁷ Још два пута срећемо потпис ММ са пуним подацима: Мијаило Марковић, ученик IV разреда Основне, у Лозници 2. Марта 1861. године ММ 124, Мијаило Марковић у Лозници 11. фебруара 1861. године ММ 137.

⁸ Потписи МБ, са осталим подацима или без њих, долазе још на стр.: 38, 40, 46, 77, 80, 84, 99, 103.

⁹ Бележећи приповетке, поменути ученици чинили су и типичне ђачке грешке у писању. Нпр.: у шуму (шуму) МБ 142, обиче (обуче) МБ 160, спаваћу собо (собоу) МБ 160, сеђе (сиђе) А 128, накада (некада) ММ 135, изгесу (изнесу) МБ 99 и сл.

¹⁰ Једном се у рукопису А место редовног: *џина* 114, *џинови* 114 (х 5), *џинова* 114 (х 2), *џинове* 114, јавља и *ђинови* 114, где се, наравно, не може узети да је графија *ђ = џ*, већ да је А у једном тренутку глас *џ* акципирао као *ђ*.

¹¹ Једном налазимо и пример *анџели* МЗ 51 који је написан по изговору у црквеном језику.

г) *ћ* = *ћ*: *неће* (неће) А 30 (х 2), *оћемо* (хоћемо) А 32, *мислећи* (мислелећи) А 111, *свеће* (свеће) А 114, *оћу* (хоћу м. хоће — 3. л. мн. през., в. § 51) ТВ 23 и сл.;¹²

д) *и* = *и*: *йенцерь* АМ 161, ММ 135, МЗ 149, *йенцерић* АМ 147 (х 2), *меић* ТВ 24, *ојак* ТВ 59, *мелайи* А 31, 32, *канцама* А 165, *оца* (хоца) СИ 48 (х 2), 49 (х 3), *маију* МБ 103 и сл.

§ 4. Сугласници *љ* и *њ* означавају се са *љ* и *њ*; или са *л* и *н* + јотован или нејотован самогласник. Нпр.:

1) *ља*, *ња*: а) *умеля* А 11, *не валя* ММ 19 (х 2), *меняи* ТВ 60, *йеченя* АМ 2, *комя* АМ 3, ТВ 11, МБ 36, *ганяи* А 110, *средня* МЗ 149 и сл.

б) *кона* АМ 2, *йечена* АМ 2, *йонаву* АМ 161 (као што се види, само код писара-ђака АМ);

2) *љо*, *њо*: а) *с њоме* ТВ 55, *с њомъ* А 113, *ш њоме* А 113, *у њоизи* А 29, *у њои* МБ 35, *саньо* А 105 и сл.;

б) *недело* А 105, *умело* А 112, *с номъ* А 115, 163, *ш номъ* А 167, *ш номе* А 166 (х 2), *са номъ* АМ 157 (х 2), *у ной* АМ 87, 88, ММ 135 и сл.;

3) *љу*, *њу*: а) *ключемъ* АМ 1, *землю* МЗ 145, *йошлю* А 15, *неделю* А 105, 110, *нюшии* МБ 94, *на коню* МБ 36, *у конюшница* МБ 37, *ню*¹³ А 29, 167, ММ 124 (х 2), МБ 21, МЗ 52; уп. једном *њу* А 166;

б) *землу* АМ 1, 3, *йошлу* А 15, *неделу* А 105 и сл.;

4) *љи*, *њи*: а) *гљиве* МЗ 154, *альине* ТВ 63 (х 6), А 113 (х 2), *альина* ТВ 60, 63, *закољи* МБ 98, *боли* МБ 75, *йо земљи* ТВ 6 (х 2), *у земљи* МБ 99, *с њима* ТВ 61, *с њима* МБ 35 (х 2), 36, *за њима* ТВ 24, *са њимъ* ТВ 63, *њиву* МЗ 153 (х 2), *књигу* А 73, *огњиише* ТВ 5, *бунџише* ТВ 64, *њиовъ* ТВ 11, *њи* (њих) А 15, 32 и сл.;

б) *заколи* АМ 159 (х 2), *боли* (комп.) А 109, *најболи* А 169, *алине*¹⁴ А 31, АМ 2 (х 2), 4, *ниву* АМ 147, *нима* АМ 1, *йредъ нимъ* А 109, *ш нимъ* А 167, *ш нима* А 168 и сл.;

5) *ље*, *ње*: а) (традиционалан начин, са јатом): *заколъ* ТВ 24, *йошлъ* ММ 136, *далъ* А 15, *йолъ* А 27, СИ 47, *нѣга*¹⁵ АМ 1, *нѣгов* ТВ 61, *вишнъ* АМ 159, *нѣн* ТВ 61, *нѣму* МБ 45 и сл.;

¹² Облик *ћоса* (човек коме не расте брада) долази често написан са *ћ*: *ћосо* (ном.) А 28 (х 2), 30 (х 4), 113, 139 (х 5), 140, 141 (х 4), *ћосе* (ген.) А 30, *ћоси* (дат.) А 28, 30, 139 (х 2), *ћосу* (ак.) А 27, 28 (х 2), 30, поред *ћоса* (ак.) А 140, затим *ћосо* (ном.) МБ 75 (х 13), 76 (х 2), 77 (х 3), *ћоси* (дат.) МБ 75 (х 2), 76 (х 2), *ћосу* (ак.) МБ 75. У примерима: *каћуя* (кад ћу ја) А 28, *сад ље* (сад ће) АМ 147, где у сантхију долази до гласовних промена, грађија *ћ* стоји место гласа *ћ*.

¹³ Уп. контаминирано писање *њу* А 113.

¹⁴ Уп. и *алине* А 31, као и *алџине* ТВ 131.

¹⁵ Уп. контаминирано писање *нѣга* АМ 1.

б) *нега* АМ 1, *негова* А 111, *среднемъ* А 15 и сл.

На крају речи и слога *љ* и *њ* се означавају на следеће начине: *валѣда* МБ 75, *чешаљ* МБ 36, 37, *ражсанъ* МБ 76, *ѣанъ* МБ 96, *конъ* ТВ 11, 12, 24, 61 (х 4), А 115 (х 2), МБ 36 (х 2), *конъ* А 115, *оганъ* АМ 161, *оганъ* АМ 161 (х 2), поред *неѣлна* маѣка А 105.

У примерима са етимолошким *ѣ*, који се пишу са *лѣ*, *нѣ*, *ле*, *не*, с обзиром на мешање јекавизма и екавизма у овим приповеткама (в. § 10), није јасно да ли се ради о групама *ле*, *не* или о *ле*, *не*. Нпр.: *нѣдра* ТВ 132, 133, *колѣна* СИ 47, *лѣвшњика* ММ 19, *ѣодъ* лѣску МБ 83, *ѣодъ* лѣскомъ МБ 83 (х 2), *долѣ* МБ 84 и сл., — *лешњикъ* МБ 83, *лешникъ* АМ 157, *лешника* ММ 19, *лешнике* АМ 157, *леску* АМ 157, *колена* АМ 161, *доле* А 128 (х 2), 140, *неко* и сл. (в. нап. 40).

§ 5. Знак *ј* не долази у рукописима лозничких ђака (изузев *Ј-*). Сугласник *ј* означава се на више начина: знацима *і*, *и*, *ѣ*, а често се испушта у писању у међувокалском положају. Нпр.:

а) *ѣоіо* (појео) АМ 142, *сѣоіо* (стојао) АМ 142, *іој* (зам.) АМ 147, ТВ 24 (х 2), МЗ 51, *іошѣ* АМ 159, А 28, МБ 25, МЗ 149, *іошѣ* А 165, *седіо* (радни прид.) АМ 159, *біо* ТВ 5, 6, 11, 23, *міо* (вок. једн. им.) АМ 157, ТВ 63, 64, *ѣрионула* ТВ 5, *ракиомъ* ММ 136 (х 2), 137, *ѣвоіој* ТВ 55, *своіој* МБ 77 (х 2) и сл.;

б) *девоѣка* АМ 1, ТВ 55, 56, СИ 49, *девоѣке* АМ 1, *девоѣко* МЗ 150, *наиболеѣ* АМ 2, *немоѣше* А 109, *наѣсѣарѣегъ* АМ 159, *амаѣліо* ТВ 53, *аѣде* А 127 (х 2), *у нѣоѣзи* А 29, *оѣаи* А 112, *оѣаи* АМ 4, *моѣ* ТВ 64, *зайнѣаи* А 107, *ѣричеѣаи* А 107, *не ѣнѣаи* А 107 и сл.;

в) *наѣвоѣше* МБ 36, *амаѣліо* ТВ 56 (х 3), *раѣска* МЗ 145, *слуѣѣаіно* МЗ 154, *девоѣка* ТВ 5, 55 (х 2), СИ 49, *сѣјна* СИ 47, 48, *аѣде* А 127, *воѣска* ТВ 5, *краѣ* МБ 8, *ѣробаѣ* ММ 19, *оѣаѣ* АМ 1, *оѣаѣ* А 15, *немоѣ* МБ 21, МЗ 52 и сл.;

г) *каѣшѣ* АМ 161 (х 2), *некоѣ* (некоји) А 31 (х 2), *сѣоѣ* А 72, *своѣмъ* АМ 1, *коѣ* А 113, 114 (х 5), МБ 45 (х 2), *двоѣцу* А 141, МБ 79, *ѣроѣца* А 30 и сл.;

д) *Ј-* долази само у облику имена *Јово* МБ 39 (х 5).

§ 6. Као што смо видели, од слова карактеристичних углавном за Вукову ћирилицу у рукописима лозничких ђака из 1861. долазе само *ђ*, *ћ*, *ѣ*. Од традиционалних ћириличких слова овде се срећемо са знацима: *ѣ*, *е*, *ј*, *ю*, *і*, *ѣ*, *ы*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*. Нпр.:

1) Знак *ѣ* се употребљава:

а) у групама *лѣ*, *нѣ* (в. § 4, 5);

б) тамо где му је по етимологији место, само, наравно, недоследно (в. и § 4, 5): *дѣвоѣки* АМ 2, *дѣѣше* ТВ 24, СИ 47, 49, *сѣдне* ТВ 131, 133,

иѣна ТВ 23, мѣсѣио А 164, обѣсили ТВ 59, сѣди А 32, ѿбѣго МБ 77, бѣжимо МБ 119, ѿсѣћи МЗ 154, ѿсѣче СИ 49, зайѣваше ММ 20, цѣйанном ТВ 132 и сл., поред девошка и сл., деѣше и сл. (в. § 10), вейшарѣ МБ 83 (х 2), месѣа МБ 103, изведе МБ 99, изсѣи¹⁶ А 111—112 и сл. (в. остале примере и у § 10);

в) за означавање групе *-је* у примеру *ѿерѣ* МБ 83 (х 3), *ѿѣрѣ* (перје) АМ 157, поред *ѿере* А 157.¹⁷

2) Знак *е* се употребљава за означавање слога *је*, што је традиционална одлика. Износећи примере ове врсте, поделићемо их на две групе: у једној, случајеве са групом *самогласник + је* а у другој, примере са *је-*. Нпр.:

А. а) *ије*: *убиѣ* АМ 1, 142, ТВ 56, ММ 124, МБ 43, 97, *разбиѣ* А 113, *какиѣ* (каки је) АМ 4, *доведиѣ* (доведи је) ТВ 55, *ракиѣ* А 73, *умиѣ* (*се*) ТВ 24, *меанциѣ* ТВ 24, *ѿокриѣ* МЗ 51 (х 2), *ниѣ* ТВ 11, А 16 и сл., поред *чаршиѣ* ТВ 5, *умиѣ* (*се*) ТВ 24, *кирициѣ* А 109, *убиѣ* А 141, *ниѣ* АМ 157, ТВ 11, А 71 и сл.;

б) *ује*: *омилуѣ* ТВ 24 (х 2), *ѿокујуѣ* ТВ 131, *не оѿишкуѣ* МБ 120, (*не*) *чуѣ* А 29, МБ 91, 95, *гуѣ* А 107, *уѣде* МБ 21, *скуѣ* МБ 43 (х 3) и сл.;

в) *оје*: *моѣ* ММ 123, *ѿвоѣ* ММ 123, *ѿоѣо* МБ 83 (х 2), *ѿоѣде* МБ 83 и сл.;

г) *аје*: *снаѣ* ТВ 24, *заѣдно* МБ 44 и сл.

Б. *еданѣ* МЗ 145, 154, *една* МБ 21, *едну* МБ 21 (х 2), *едва* МБ 21, *едемѣ* МЗ 53, *езера* ТВ 24, *е* (глаго.) ТВ 63, ММ 19, 123, *есѣше* МЗ 52 и сл.

Именица *есѣай* (тур. *esrar*, 'роба', 'одећа') долази написана са *е-*: *есѣайѣ* МБ 91 (х 2), *са есѣайомѣ* МБ 91. Наравно, иницијално *ј-* се овде могло развити у позицији сантхија.

3) Знак *я* означава *ја*: *я* (зам.) МБ 21, 91, *ядна* МЗ 52, *яра* МБ 35 (х 2), 36, *ячи* МБ 44, 45, *валяѣѣ* МБ 40, *ѿвоја* МЗ 52, *Мѣило* ММ 20, 124, 137, два *ѿросјака* МЗ 51 и сл. (уп. поменуто обележавање *ѣа*, *ѣа* са *ля*, *ня* у § 4,1).¹⁸

¹⁶ Графија показује да ову форму треба читати *изјесѣи* (в. даље). Облик *изѣде* МБ 99, према графији, требало би екваски читати (уп. о овом глаголу рад Б. Миловановића: *О облику једног глагола у екваском изговору*. — Наш језик, Београд, 1955, н. с., књ. VI, св. 7—10, 225—236).

¹⁷ У примеру *алинѣ* (ак. мн.) ТВ 131, 132, *алинѣ* (ном. мн.) АМ 4, поред *алине*, *алине* (§ 4, 4), *-ѣ* означава, наравно, *-е*.

¹⁸ Уп. и писање по изузетку: *до ѿојса* (појаса) АМ 143, *ѿојадѣија* АМ 147 у рукопису АМ, где би знак *я* у наведеним примерима имао вредност *а*. Ради се, наравно, о несналажењу у графији писара АМ а не о некој специјалној графичкој одлици (уп. исто и у примерима такође код АМ: *свиѿо кашѿика* (ген. мн.) 157, *чаршиѿиѿу* 160, поред *чаршиѿу* 160, 161). Уп. код других писара-ђака: *ѿојсѣ* МЗ 52, *ѿвоја* А 29, *ѿојадѣија* А 165, *чаршиѿу* А 15 (х 2).

4) Графија *ю* означава *ју*: *юнак* ТВ 60, *уюйру* МЗ 150, *засвираю* ММ 124, *кою* МЗ 51, *йойадио* АМ 147, *авлио* ТВ 67, *змію* А 141, *убію* А 164 (х 2), *йуйуюћи* ММ 35 и сл. (уп. поменуто обележавање *љу*, *њу* са *лю*, *ню* у § 4, 3).

5) Што се графија *і*, *й* тиче, видели смо да оне означавају сугласник *ј* (§ 5). Овде ћемо указати на још неке њихове вредности:

а) Графијом *і* обележава се *и* пред самогласницима мада недоследно: *біо* АМ 1, 87, 88, МЗ 145, ММ 19, 123, *одвіо* АМ 7, *усніо* ТВ 59, *говоріо* ММ 123, *уйлашіо* МБ 36, *њиова* МБ 95 и сл., поред *оїшлио* АМ 147, *радіо* А 29, *мисліо* А 106, *њиовой* МБ 96 (х 2) и сл. (о обележавању група *іје*, *іја*, *іју* в. примере овде под 2, 3, 4).¹⁹

б) Групе *-ји*, *(-)ји*, *-иј* означавају се на следеће начине:

— *наисїарїй* (најстарији) АМ 2, МБ 95 (х 2), 96, *сїарїй* (старији) МБ 118, *у ораний* (у оранији ,у котлу') МБ 121, *на авлій* (на авлији) МЗ 154, *на шїой синїй* (синији) МЗ 149, поред *у авли* (у авлији) А 110, *наисїари* (најстарији) А 27, 166, АМ 148.²⁰

— *кої* (који) АМ 2, 4, 161, *йой* (поји ,пева') ТВ 61 (х 3), *сїої* (стоји) А 114, 139, *двоїца* (двојица) А 28, 141, *мої* (мојих) *новаца* МБ 91, поред *кои* АМ 88, А 113, 141, *йои* (,пева') ТВ 59 (х 2) и сл. (в. § 5 г); заменичке енклитике *их*, *им* долазе у формама *ји*, *јим*, поред *и*, *им*, и пишу се на следећи начин: како ћу *їй* намѣстити МБ 96, упита *їй* МБ 95, отацъ *їй* пусти МБ 95, не би ли *їй* гледао МБ 96, па *їй* огули МБ 99 и сл., — што су *їйм* репови изчупати А 169, поред: да *и* спрже А 114, она *и* одведе А 169, да *и* тражи А 166, — она *им* рекне А 169, она *имъ* каже ММ 20, 123—124, рекне *имъ* А 32, МБ 79 и сл.

— 2. једн. императ.: *сакрїй* МЗ 145, *їїй* МБ 117, *їокрїй* МЗ 51, поред *їригри* А 108, *сали* МБ 98, *уби* МБ 120.²¹

Придеви са некадашњим завршетком *-џи*, *-џа*, *-џе* бележе се на следећи начин: *божїя* ми (вера — А. М.) МБ 84, *два божїя анїела* МЗ

¹⁹ Уп. писање *і* и у примерима: *ацїица* ТВ 24, *оїїде* А 166, *начїи* ТВ 56, *оїџ кїнуой* (откину јој) А 168. Уп. и *задоцнїо* А 29.

²⁰ Уп. и писање: *свакїи* А 31, *свакїй* МБ 46, 92, *наїмлаїїй* МБ 95, 96, *наїмлаїїи* МБ 96, *ячїй* МБ 45, *некїй* А 71 (х 2), *мрїївоїй* ТВ 59, *царскїй* МБ 91 и сл., поред *наїмлаїи* ТВ 11, 59, *їреїи* СИ 47, *ячи* МБ 44, 45 и сл., затим *їоїуїжїй се* (3. једн. вор.) А 72, *їерїй* (вок. једн.) МБ 21, *кїерїй* (вок. једн.) МБ 21, поред *їери* (вок. једн.) МБ 21 (х 3) и сл.

²¹ Уп. *снаїй* (снаји, дат. једн.) МЗ 51, затим *наїџе* (наиџе) А 28, 140, *наїџу* МЗ 153, *даїдемъ* (да идем) А 139, поред *наїџе* А 31, као и *больї є* (бољи је) МБ 75, поред *больї є* МБ 75.

Србиња МБ 103, крџу МЗ 51, крвџ А 31, брдо А 71, дрво А 71, смрди ММ 19, црну вуну МБ 21, рвали (се) МБ 45, њорвемо (се) МБ 44, 45 (х 2), њорву (се) МБ 44, 45 (х 2) и сл.²⁵

Облик радног придева *умро*, који је у Вуковом језику тросложан,²⁶ у рукописима лозничких ђака долази написан са *р*: *умро* ТВ 61, 64, МЗ 150.

§ 8. Што се тиче правописних одлика ових приповедака, изнећемо карактеристичне примере у којима долазе у непосредни контакт сугласници различите природе, при чему се, наравно, јављају и одговарајуће гласовне промене. Природно је очекивати да се све овакве промене неће одразити доследно на плану правописа у овим рукописима, већ да ће поред фонетског бити заступљено тзв. „етимолошко“ писање. Примере ћемо поделити у три групе.

А. Веза њрефикса и основне речи

- бк: а) *обклади (се)* МБ 36;
 дд: а) *оддџлимџ* А 71;²⁷
 дк: а) *изодкида* АМ 1, *одкине* МЗ 149, *одџ кинуџи* МЗ 149, *одкуда* ТВ 5, *одкудџ* МЗ 52;
 б) *оџкудџ* А 169, МЗ 52, *оџкинешџ* МЗ 149;
 дџ: а) *одџраџе* ТВ 64. па му (он — А. М.) *одџаше* поясева АМ 1;
 б) *оџџлеџиваџи* А 107;
 дс: а) *надсвира* МБ 36 (х 2), *одсече* МБ 99, 120, *одсеко* МБ 99;
 б) *осџава* ТВ 23, *осече* АМ 159, *осџче* А 141;

²⁵ Једном се среће *џрви* (ном. једн. м. р.) ТВ 11, поред *џрви* (ном. једн.) ТВ 11, као и *џо вр'у* (лок. једн.) МБ 83. У другом случају може се радити о остатку традиционалног бележења самогласног *р* мада је, с обзиром на претходне примере, вероватније да је апостроф употребљен зато да се ова реч не би читала једносложно. У примеру *врџ* (врх) АМ 159, 160 (х 2), МБ 76, џ не означава самогласно *р*, већ се пише у овом положају по општем правилу писања овога знака иза сугласника на крају речи (уп. *врџ* у § 16).

²⁶ Уп. Милка Ивић, *Једно џоређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад (Матица српска), 1957, књ. I, 118. И други старији писци знају за самогласно *р* у овом и сличним примерима (уп. нпр. код Ј. Рајића: А. Младеновић, *О народном јез. Ј. Рајића*, 30).

²⁷ У следећим примерима пише се *дд*: *оддавенџ* А 110, *оддаве* А 106, 112, *оддакле* А 32, *одаџле* А 164 (х 2), *одџ даџле* А 29, поред *одаве* А 110. Ради се, наравно, о кривом етимологизирању, тј. о психолошком издвајању префикса *од-* (уп. *одаве* < *од* + *овде*; *одакле* < *одџкле*; *одаџле* < *одџџле*).

- дй*: б) *ошуда* А 110 (форму *одудъ* в. у § 14; в. и § 23 к);²⁸
- зк*: а) *изкојане* ТВ 24, *изкојале* МБ 96, *изкујити* МБ 35, *изкачу* МБ 37;
 б) *искојаю* ТВ 24, *искоја* АМ 159, *искојала* ТВ 56, МБ 36;
- зљ*: а) *разлюти* (се) АМ 160;
- зй*: а) *изйричо* АМ 89, *изйричао* МБ 38, 40, 46, 80, 84, *изйричо* ТВ 6, ММ 124, *изйлюе* МБ 99, *изйече* МБ 76, *изйече* МБ 76, *изйеко* МБ 76, *разйори* ТВ 6;
 б) *расйори* АМ 87, 88, *исйроси* (се) АМ 142, *исйрегне* (се) АМ 142, *исйричо* ТВ 12, 25, *исйричао* ТВ 56, 64, 133, *исйадне* А 29, *исйусте* А 127;
- зс*: а) *изсечу* А 31, *изсече* МБ 118 (х 2), 119 (х 3), *изслужити* МБ 117, *изслужи* МБ 117, *изслужимо* МБ 117;²⁹
- зйй*: а) *изйрчи* АМ 2, МБ 120, *разйойљна* МБ 35, *изйимари* МБ 117;
 б) *исйрчи* АМ 4 (х 2), *исйрче* ММ 123, *усйреба* А 108, *исйуче* ММ 20, *исйера* МЗ 154;
- зц*: а) *разцейи* МБ 36, 45, *разцейимо* МБ 36, *изцрйайти* МБ 117;
 б) *исцейамо* МБ 36, затим *ицѣйо* (исцепао) А 105;
- зч*: а) *изчуйай* ТВ 12, *изчуйа* ТВ 12, МБ 36, 37, 45, *изчуйао* МБ 46, *изчуйаити* (тр. придев) А 169;
- сг*: а) *сгази* А 115, *сггледаю* (се) МБ 36, *сгойови* МБ 44, *сгойовити* МБ 44;
 б) *згрешили* АМ 143, *згойови* ТВ 5, МБ 45, *згойовио* МБ 45, *озго* МБ 84, *одозго* МБ 120.

Б. Веза основе и суфикса

- бс*: а) *зесити* ММ 124;
- гч*: а) *другче* А 113;
- дк*: а) *йришоведка* ТВ 5, 11, 23, А 71, ММ 19, МБ 35, МЗ 51 итд., *йришовѣдка* А 27, 105, 113, 127, 139, 163, *сладку* 114 (х 2);
- дц*: б) *срце* ТВ 56, *срца* МБ 84;

²⁸ И „етимолошко“ (психолошко) и фонетско писање имамо у примеру *одитиде* А 108. Уп. и пример *одиде* А 108, 112 са преузетим префиксом *од-* из других облика (уп. § 23 к).

²⁹ Уп. у примеру *разсмисли* МБ 91, такође криво етимологизирање. Слична је ситуација и у примеру *озйрагъ* МБ 96, поред *осйрагъ* АМ 159 (по угледу свакако на случајеве типа *озго* — в. овде под *сг*).

- жск*: б) *мушко* АМ 159, А 115 (х 2), *мушке* А 113, *ишешка* ТВ 55;
зк: а) *кавазку собу* А 72 (уп. *кавазъ* А 74, тур. *kavas* 'стражар');
сѣл: б) *расло* ММ 135, *нарасла* ТВ 55;
сѣн: а) *болесѣна* ММ 19 (х 4), *болесѣну* ММ 19, *милосѣника* ММ 20;
 б) *ѣакосна* МЗ 51;
ѣб: б) *свадбу* ММ 124;³⁰
ѣц: а) *оѣца* МБ 35, МЗ 150, АМ 160 (х 2), А 30, 113, *оѣцу* МБ 36, 45, МЗ 151, 153, А 27, 29, 106 (х 2), 113, *свѣѣцемъ* МБ 103;
 б) *оцу* ТВ 131 (х 2), 132 (х 2), АМ 88, *свѣца* АМ 160;
ѣћ: б) (облици футура) 1. једн.: *убићу* МБ 76, ТВ 56, *даћу* А 16, 73, 165, *ѣоубићу* ТВ 5, 6 (х 2), *казаћу* ТВ 61 и сл., — 2. једн.: *казаћешъ* МБ 39, *каѣћешъ се* МБ 119 (х 2), — 3. једн.: *викаће* МБ 39, *надуваће* СИ 50, *каѣће се* АМ 88 (х 2), — 1. мн.: *ѣлаѣићемо* МБ 39, *даћемо* МБ 76, — 3. мн.: *учи-тиће* А 30.

В. Веза двеју речи

- дк*: а) *ѣод кацу* МБ 75;
дс: а) *кадсиѣи* (кад си ти) ТВ 60, *кадсу* (кад су) А 107, *од саблѣ* А 33;
дш: а) *одъ ѣрешнѣ* МБ 76;
 б) *каѣи* (кад ти) А 108, затим *оѣъ ѣебе* А 71;
дћ: а) *сад ћу* А 165;
 б) *саћу* (сад ћу) ТВ 133, А 109, *саћешъ* (сад ћеш) ТВ 133, *каће* (кад ће) А 28, *каћуя* (кад ћу ја) А 28, *кућешъ* АМ 1;
зк: а) *изъ каце* МБ 75;
зн: а) *уз ню* ТВ 56, *изъ кѣ* МБ 75;
зч: а) *изчарѣише* (из чарѣије) ТВ 5, *уз чобане* А 31;
сб: а) *с брда* А 114 (х 2), *сѣ бабомъ* МБ 118;
 б) *з брда* А 106;
сд: а) *с дрвѣѣа* А 169;
сњ: а) *с њоме, с њомъ, с номъ, с њима, сѣ њима* (в. § 4, 2, 4);
 б) *ш њоме, ш номъ, ш номе, ш њмъ, ш њима* (в. § 4, 2, 4);
сч: а) *с чобанима* А 32;
шс: а) *каѣћешъ се* МБ 119 (х 2);
 б) *каѣесе* (кајаћеш се) А 166.

³⁰ Уп. контаминирано писање: *ѣросѣѣдба* АМ 1.

Пример *єдан ѿуѣъ* МБ 39, *єданѿуѣъ* МБ 21 пише се само тако.

На граници двеју речи долази понекад и до регистровања следеће гласовне промене (-а о- > о-): *ѿа онд окрене* МЗ 154.

Сугласник *j-* у енклитици *јој* најчешће се пише између самогласника у сантхију: даде *іоѿ* МБ 21 (х 3), па *іоѿ* рекне МБ 21 (х 3), рекне *іоѿ* МБ 21, мати *іоѿ* ТВ 11, 67, извади *іоѿ* ТВ 56, те *іоѿ* А 113, МЗ 53, баци *іоѿ* АМ 160, поред *оѿѣкинуоѿ* (откину јој) А 168, *рекнуоѿ* (рекну јој) А 168, оне *оѿ* рекну А 168, 169 (о испуштању *-j* у овој енклитици в. § 22).

Уп. и: *иоѿѣъ* (и јошт) А 4, као и писање: *ониоє* (он јој је) ТВ 63.

§ 9. У примерима: *со'* (имен.) МБ 36 (х 2), око *ѿо'* ноћи МБ 39, *ѿоно'* (понео) МБ 91 налазимо код писара-ђака МБ употребу апострофа. Ови примери би сугерирали ортографску вредност апострофа, тј. означавање специфичнијег, дужег, изговора *-о*, мада се апостроф код њега не среће само у поменутим примерима већ се понекад пише тамо где бисмо очекивали знак за некадашњи полугласник: *с'мрѿи* МБ 75, *с'мрѿиѿи* МБ 75, *над'вучу* МБ 43, поред *надвуче* МБ 43, затим *од' мене* МБ 43 и сл.³¹

ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ

Самогласници

§ 10. У разматрању проблематике везане за рефлексе старогата треба истаћи да у овом погледу рукописи лозничких ђака из 1861. пружају врло недоследан материјал. Заправо, као што ћемо видети, мешају се не само у различитим већ и у истим примерима ијекавско-јекавски рефлекси са екавским, што је, уосталом, једна од основних одлика данашњег говора лозничке околине, тршићког.³² Изнећемо примере ове врсте узимајући за јекавски рефлекс у обзир, наравно, случајеве који и графички показују извршено јекавско јотовање.

1) *ијекавски рефлекс сѿарога јѿѿѿ*

дијѿѿѿ (ном. — вок. једн.) А 30, АМ 142, МБ 36, *ѿар слијѿѿ* А 27, *до-нијѿѿѿ* (у ориг. грешком *донѿѿѿѿ*) А 27, *однијѿѿѿ* А 140, *ѿросѿѿѿѿѿѿ*

³¹ За први случај уп. *дѿнѿ*, *ѿѿѿ* и сл. данас у тршићком говору са дугим *-о*, а контраховање ових група в. у § 12; у другом случају ради се о традиционалној ортографској одлици (уп. само у рукопису Ј. Рајића: А. Младеновић, *О народном јез. Ј. Рајића*, 41 нап. 117).

³² Уп. Б. Н., ЈФ XXIII, 265—266 и констатацију: „данашњи тршићки говор представља слободну мешавину јекавизма и екавизма“ (стр. 263).

А 164, одсијече А 166, нумијем (не умијем — в. § 13), *ѝрије* (прил.) ТВ 64, А 114.³³

2) *јекавски рефлекс сѝараго јайша*

ђевојку МЗ 150, СИ 50, *ђеѝеѝу* А 140, ТВ 56, *ђеца* ТВ 55 (х 2), 66, *ђеце* ТВ 55 (х 2), *ђеци* ТВ 55, *ђед* АМ 14, *неђелна мајка* А 105, *међед* МЗ 149, 150 (х 5), 154, МБ 83 (х 13), 84 (х 6), СИ 49, 50, АМ 157 (х 4), *међеда* МБ 83 (х 2), СИ 49, 50 (х 2), А 31, АМ 157, *међеда* МЗ 150, МБ 83, *међо* (вок. једн. хип.) СИ 49, *виђе* (2. једн. аор.) АМ 161, *виђо* (1. једн. аор. — в. § 53) АМ 161, *зађеде* (3. једн. аор.) МЗ 53, *ђе* (прил.) МЗ 53, 145, 155, МБ 75 (х 3), 117, 118 (х 2), СИ 50, А 29, 106, 111, 163 (х 2), 166, *ћера* МЗ 76.³⁴

Остали случајеви ове врсте налазе се написани са *ђ*, због чега није могуће поуздано утврдити њихов изговор;³⁵ графија *е* = *је* на месту некадашњег јата долази само у примеру *изесѝи* (в. § 6, 1).³⁶

Велики је број примера написаних са *е* какав је, наравно, и њихов изговор. Нпр.:

1) *лејог цвећа* ТВ 60, *леје девојке* ТВ 132, *леј младић* АМ 1, *лејо* АМ 4, А 32, МБ 37, *брада му бела* МБ 44, *не смеи* МБ 92, МЗ 149 (х 2), *деѝе* (ном. — ак. једн.) АМ 87, 142 (х 2), 157, 161, ТВ 24, ММ 135 (х 2), МЗ 153 (х 5), *време* АМ 157, А 111, МЗ 153, *јевца* АМ 157, *цвеѝ* МЗ 149, *свећа* МЗ 103, *свеће* ТВ 55, А 114, *свећу* АМ 16 (х 2), 161, ТВ 55, А 107 (х 2), *млеко* А 165, *чашу млека* АМ 159, *свеѝ* ТВ 59, 60, А 112, *свеѝа* А 111, МЗ 53, *јо свеѝу* МБ 25, 43, *ѝре* (прил.) ТВ 23, МБ 37, 119 (х 3), *најѝре* ТВ 24, *мењаѝи* ТВ 60, *две сесѝре* ТВ 55, *две буве* МБ 75, *две каѝи* МБ 75, *слеј сѝарац* МБ 35, *донейѝи* МБ 76, 92, *донели* А 32 (х 2), *јонейѝи* МБ 83, АМ 157, *однейѝи* МБ 83, 119 и сл.

2) *девојка* АМ 1, 2, 4, (х 3), 147, 160, ТВ 5, 55 (х 3) итд., *девојке* АМ 1, МЗ 145, *девојки* АМ 89, ТВ 56 (х 3), МБ 97, МЗ 150, *девојку* АМ 160, ТВ 5, 24, 55 итд., МЗ 145 (х 2), *деца* ММ 123, *деце* МЗ 153, *деѝеѝа* МЗ 155, *деѝеѝу* ТВ 24, *медведа* ТВ 131, 132 (х 2), 133, *човек* ММ 19 (х 4), 20 итд., МБ 44, *човеком* А 165, *човече* ММ 19 (х 3), *недељу* А 105, 110, *недељо* А 105, *оденула* МЗ 52, *ѝерај* МБ 84, *јоѝера* АМ

³³ Уп. сличне примере и у данашњем тршињком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 266).

³⁴ Сличне примере помиње и Б. Николић за данашњи говор у Тршињу (ЈФ XXIII, 265). Према савременом тршињком *како гођ* (на истом месту), уп. *шѝогод* МБ 75, *когод* А 27.

³⁵ Уп. излагање о графици јат (§ 6,1).

³⁶ Према данашњем тршињком облику прилога *идиље*, *идиљен* и *идслен* (Б. Н., ЈФ XXIII, 266, 273), у рукописима лозничких ђака ови примери долазе у формама: *јосле* ТВ 61, А 109, МБ 35, 37 (х 2), *најослејку* МБ 37.

157, *најшера* АМ 160 (х 2), *исшера* ТВ 64, где А 166, *де* (где) МЗ 153 и сл.³⁷

Од изнесених примера у икавској форми налазимо: *дивојка* АМ 160, *дивојко* АМ 160, и то код истог писара-ђака (АМ) који има, како смо видели горе, много чешће ову реч са екавизмом.³⁸ Неколико пута налазимо и прилошку форму *гди* АМ 160, ТВ 55, А 115, 140, 141, 166, *гди е* (гди је) А 28, 127, *ди* АМ 147, 159, ТВ 60, поред помињаних облика *ђе*, *где*, *де*.³⁹ Прилози *овде*, *онде* не долазе у форми са -ђ-: *овде* А 108, 128, *онде* АМ 7, 159, ТВ 60, А 109, МБ 37, 99 (х 2), 120, поред *онди* АМ 159, *онди е* (онди је) АМ 159.⁴⁰

Поред до сада изнесених примера, поменућемо посебно овде и случајеве са *и* место старог јата, било морфолошког било фонетског порекла. Нпр.:

а) *видићи* АМ 88, А 73, МБ 79, 95, 97, 103, 118, *видио* А 33 (х 3), МЗ 153, *видијо* ТВ 132, МЗ 145 (х 2), *видили* АМ 161, А 32, 109, 110, *видиле* МБ 46, — *живили* МЗ 153, *живило* ТВ 24, *живио* МБ 103, — *лгйићи* МБ 84, *одлгйише* МБ 83, — *смрдила* МБ 21, — *ожднила* ТВ 55, — *шрйила* А 167, — *желили* ММ 135, — *мрзила* МБ 21, — *седила* МБ 118, *сјдили* МБ 75, *седијо* АМ 159, — *завидила* ТВ 24, — *смио* А 165, — *дошио* А 31, 112, 167, — *одшио* А 27 и сл., поред примера са -е-: *видео* А 128, — *йонео* МБ 37, — *волео* ТВ 24;⁴¹

³⁷ Уп. екавске форме и за дуго и за кратко јат у данашњем говору Тршића (Б. Н., ЈФ XXIII, 265, 266).

³⁸ Б. Николић не помиње овакав пример за данашњи тршићки говор. Иначе, као што је познато, икавизам овога типа познат је говорима западне Србије (уп. Павле Ивић, *О неким проблемима наше историјске дијалектологије*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1955—1956, књ. XXI, 108).

³⁹ Данас у Тршићу по Б. Николићу једино је у употреби *ђе* (ЈФ XXIII, 265).

⁴⁰ Облици ових прилога са -е у употреби су данас у тршићком говору, а са -е/-и у Поцерини (Б. Н., ЈФ XXIII, 265; М. Московљевић, *Акцентни поцерског говора*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1927—1928, књ. VII, св. 1—2, 59 — скраћено: М. М., ЈФ VII). Напоменућемо овде да форме са *нђ*- долазе написане редовно са *не*-, што показује свакако екавски изговор одговарајућих примера какав је случај и у данашњем тршићком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 265): *неки* АМ 87, 88, 157, А 72, *нека* А 106, *неко* А 111, МБ 35, *неке* А 31, *неког* А 109, *неколико* ТВ 11 (х 2), *нешто* АМ 157, А 105, МБ 91 и сл.

⁴¹ Уп. овакве облике са *и* (чешће) и *е* (ретко) у данашњем тршићком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 264). Облик *смео* чује се у форми *смио* данас у Тршићу (на истом месту). Уп. и *йишијати* МБ 97 са -а- а не, евентуално, са -и- какве се форме од глагола VIII врсте срећу данас у народним говорима, као и у језику старих писаца (уп. *йишијати*, *звиздићи*, *шумијићи*, *йрећујићи* у војвођанским говорима, односно у језику З. Орфелина и Д. Обрадовића: И. Поповић, *Гласник Српске академије наука*, Београд, 1949, књ. I, св. 3, 485; А. Младеновић, *Прилог ироучавању Ор-*

б) дат. — лок. једн. им. и зам., инстр. једн., ген., дат., инстр. и лок. мн. зам.: *жени* АМ 143, ТВ 5, 56, *баби* А 110, *на вајри* МБ 37, *себи* АМ 88, 157, А 74, *шеби* ТВ 64 (х 2), 131, 132, А 168, *мени* А 74, 128, 168, МЗ 149, *у себи* АМ 1, А 27 и сл., — са *шим* човеком АМ 161, *јред овим* МБ 103, — *они* цареви синова ТВ 61, код *они* чобана А 31, — *онима* људима А 113, — *са онима* А 115, — по *оним* орасима АМ 142 и сл.;⁴³

в) компаратив и суперлатив: *сјарија* ТВ 59, *сјаријег* ТВ 5, *сјаријој* МЗ 149, *најсјарија* МЗ 149, *најсрејнија* МЗ 151 и сл.;⁴³

г) у следећим глаголима ђј > иј: *угријали* АМ 161, *угрије* АМ 161, *огријати* АМ 161, *огрије* (се) АМ 161, *јригрије* А 108, *јригри* (2. једн. императ. — в. § 6, 5), *додија* (3. једн. аор.) А 71, поред екавских форми глагола *грејати* код МБ: *огреје се* 35, *огрејемо* 36, *угреје* 75, 118, *греје* 118, 119, *грејала* 118;⁴⁴

д) *бијаше* (3. једн. имперф.) СИ 48, *обилежсе* (3. мн. през.) АМ 142;⁴⁵

ђ) *нисам* АМ 147 (х 2), 157, 160, МБ 45 (х 2), МЗ 52, *ниси* АМ 157, *није* АМ 4, 142, 157, ТВ 11, А 16, ММ 19, МБ 35, *нисмо* МБ 98, *нисте* А 32, *нису* АМ 157 (х 2), А 37, 72, ММ 135, МЗ 153 и сл.⁴⁶

е) Што се тиче префикса *јре-* и *јри-*, у рукописима лозничких ђака региструје се како њихово чување тако и њихово међусобно мењање. Нпр.:

— *јреведи* МБ 118, *јрескочи* АМ 159, *јребивати* АМ 148, *јрејвори* (се) ТВ 5, МБ 120, *јрекрсио* МБ 44, *јрејоручи* АМ 159, *јревари* МБ 77, *јримакне* (се) МБ 35, *јринесу* А 31, *јријали* А 112, *јрисјане* А 113, *јријисне* АМ 147 (х 2), *јријисла* АМ 147 (х 2), *јријоведка* (в. § 8 Б), *јријоведали* СИ 47, *јријоведа* МЗ 150;

— *јри-* м. *јре-*: *јрипоћи* (2. једн. аор.) А 73, *јријвори* (се) (3. једн. аор.) А 128, 140;

— *јре-* м. *јри-*: 2. једн. императ.: *јресјави* МБ 21 (х 2), *јрејали* МБ 37, 3. једн. аор.: *јресјави* МБ 21 (х 2), *јрелеји* (се) МБ 99, *јре-*

фелиновог језика. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1960, књ. III, 155 — у књизи *О нар. јез. Ј. Рајића* на стр. 60. нап. 193. грешком стоји *шутитији*; — *Графијска и језичка исцртавања рукописца Досијеја Обрадовића*. — Ковчежић, Београд, 1961, књ. IV, 149).

⁴³ Исто је, наравно, данас и у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 264).

⁴⁴ Уп. исто данас у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 264).

⁴⁵ Облици глагола *сејати*, *вејати*, *смејати* се не долазе у овим приповеткама. Уп. редовни јкавски изговор оваквих глагола, осим форме *сејати* која се може чути и екавски (Б. Н., ЈФ XXIII, 264).

⁴⁶ Уп. *бијаше*, *билежити* данас у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 264).

⁴⁷ Уп. исто у данашњем тршићком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 264).

иисне (3. једн. през.) МБ 96. Док се мешање *йре-* и *йри-* у корист другог префикса огледа у језику више писара-ђака, дотле се мешање ових префикса у корист *йре-* среће само у језику МБ. У данашњем тршићком говору позната је и једна и друга појава, у чему се, наравно, огледа подударност са језиком лозничких ђака из 1861 (уп. Б. Н., ЈФ XXIII 264).⁴⁷

ж) Прилог *йре* гласи и *йре* и *йрије* (в. у почетку § 10), а предлози *йред* и *йреко* јављају се редовно са екавизмом:⁴⁸ *йред* кућу МБ 39, *йреда* те А 108, *йред* врата А 110, *йред* к(а)пију ТВ 55, *йред*. . . светцем МБ 103, *йред* овим МБ 103, *йред* царем А 111 и сл., — *йреко* софре МБ 35, *йреко* прага ТВ 64, *йреко* њега АМ 159, *йреко* мора А 30, *йреко* оне плашине МБ 97, *йреко* воде МБ 120, АМ 143 и сл.

з) Глагол *бежашти* јавља се и у екавској и у икавској форми: *бежи* (2. једн. импер.) СИ 50, поред *бижи* (2. једн. импер.) МБ 83; уп. (не) *йобегне* А 169, ТВ 23, АМ 157, *йобегну* А 110.⁴⁹

и) Према савременом књижевном *секира* долазе форме: *сикирџу* АМ 159, А 169, МБ 36, *сикирџу* АМ 142, А 106, затим *сикером* А 164.⁵⁰

ј) За старо *освѣнь* налазимо *осим*: *осим* рогова А 106, *осим* онога А 113, *осим* три паре А 139.

На крају овога излагања поменули бисмо да радни придев од глагола *хйеити* не гласи (х)ишо већ *ћео* ТВ 11, 23, 67, 133, *шћео* АМ 4, А 127, 139, *кйео* А 115, *хйео* АМ 147, *сйејо* АМ 147 (в. нап. 59); уп. и друге форме овога глагола: *шћела* А 167, *хйела* МБ 97, 3. једн. аор. *не шће* А 110, *шћеде* АМ 142, 147, (не) *ћедне* МЗ 75, ТВ 60, *не кйедне* ТВ 133, през. *закйевам* А 111, *закйева* МЗ 155, затим равни прид. *сйели* (хтели) МБ 97, МЗ 154.⁵¹

⁴⁷ Једном налазимо облик придева *йријашњег* човека А 111. У овој се форми може радити и о аналошком завршетку *-ашњи* (уп. *Рјечник хрватскога или српскога језика*, Загреб (Југославенска академија званости и умјетности), књ. XI, 907 — скраћено: РЈА).

⁴⁸ Интересантно, данас у Тршињу чују се облици *йред* / *йрид*, *йреко* / *йрико*, *йрема* / *йрима* (Б. Н., ЈФ XXIII, 264). Облик *йрема* не долази у овим приповеткама.

⁴⁹ У овоме се такође огледа подударане са данашњим тршићким говором где иначе имамо форме: *бежашти*, *бјежашти*, *бижашти*, *бегашти*, *бјегаши* (Б. Н., ЈФ XXIII, 264, 273). Иначе овај глагол долази најчешће написан са јатом: *бѣгаши* МЗ 146, — *бѣжашти* МБ 37, *бѣжши* МБ 83 (х 2), *бѣжи* МБ 83 (х 2), 84, 119, *бѣжимо* МБ 119, *бѣже* МБ 119, — *йобѣгне* МБ 83, ТВ 131, *йобѣгну* МБ 83, *йобѣго* МБ 77, *йобѣла* ТВ 133, — *йобѣћи* ТВ 131.

⁵⁰ Уп. данас у Тршињу *сикира* и *сикера* (Б. Н., ЈФ XXIII, 265), као и шире у сремском говору (Берислав Николић, *Сремски говор*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1964, књ. XIV, 314, 383 — скраћено: Б. Н.; СДЗБ XIV).

⁵¹ Уп. данас у тршићком говору: *сйѣо*, *ћѣо*, затим *шћѣде* и сл. (Б. Н., ЈФ XXIII, 264).

§ 11. Поједини самогласници. Предлог *с*, са употребљава се у овим приповеткама под истим фонетским условима као и у данашњем нашем књижевном језику. Нпр.:

а) *са* + *сугл.*: *са момком* МЗ 146, *са везиревом ћерком* ТВ 5, *са Турчином* МБ 84, *са свију сирана* МБ 117, А 113, *са зубима* МБ 118, *са сурујком* АМ 159, *са ћосом* МБ 76, *са шавана* ТВ 5, *са њима* АМ 159, *са кафезом* ТВ 60, *са девојком* МБ 99, *са њом*, *са њим* и сл. (в. § 4, 2, 4);

б) *с* + *сугл.*: *с њобом* МЗ 150, 153, МБ 77, 79, АМ 161, *с коња* ТВ 11, *с леђа* МБ 76, *с њога месџа* МБ 103, *с бабом* МБ 118, *с нама* ММ 20, *с дрвџа* А 169, *с волом* ТВ 67 (х 2), *с њенџера* АМ 2 (х 2), *с њом*, *с њима* (в. § 4, 2, 4) и сл.;

в) *са* + *самогл.*: *са овог свеџа* А 111, *са онима* А 115.

Примере са комбинацијом *с* + *самогл.* на почетку речи нисам нашао. Употреба предлога *к* врло је ретка: *к Мрџкамену* МБ 44.⁵²

За јављање или нејављање *а* на крају појединих префикса уп. примере: а) *сазове* АМ 159 (х 2), *сакрије* ММ 135, *сакрију* ММ 135, *самеље* СИ 49, *самељем* МБ 39, *сасџе* МБ 75, *сасџиџе* МБ 117, *сасџу* МБ 117, *салије* МБ 99, *сали* (2. једн. импер. — в. § 6, 5), *обазремо (се)* МБ 84, *обазреџе се* МБ 84, *обазре (се)* А 141 и сл.; б) *скуџили* А 105, *скуџе* АМ 159, *скује* МБ 43 (х 3), *узберу* МБ 95 и сл. Предлози *џод*, *џред*, *уз*, *низ* јављају се са *-а* у позицији пред енклитикама: *џода се* МБ 84, *џреда џе* А 108, *џреда ме* АМ 3, *уза се* МБ 37, ТВ 63 (х 3), *низа се* ТВ 63 (х 3).

Форме глагола *ударџиџи* / *удриџиџи*, са *-а-* и без *-а-*, јављају се и у рукописима лозничких ђака: *удари* (аор.), АМ 3, 4 (х 2), 157, 160, ТВ 132 (х 2), 164, ММ 124, МБ 83 (х 2), *удари* (през.) А 113, поред *удриџиџи* А 106, *удри* (императ.) А 106 (х 2), МБ 80 (х 2), 120.

Од глаголских облика *џошаљем* / *џошљем* овде су заступљене форме без *-а-*: *џошље* МБ 91, ММ 136, СИ 49 (х 2), А 32 (х 3), ТВ 55, 56, 133, *џошљу* СИ 50, *џошљи* ТВ 133.⁵³

Поред врло ретког *изађе* ММ 20, 135, много су чешћи облици овог глагола са *-и-*: *изиџи* ТВ 6, *изиџем* ТВ 133, *изиђе* АМ 142 (х 2), 161 (х 2), ТВ 6, 23 (х 2), 55, А 15, ММ 136, СИ 50, МБ 39 итд., *изиџу* АМ 142, А 110, МБ 99, *изиџило* МБ 153, *изиџили* А 110, *изиџоше* А 73.⁵⁴ Уп. и *сиђе* АМ 1, А 106, *сиђем* А 168.

⁵² У овом примеру предлог *к* је прецртан у рукопису.

⁵³ На стр. СИ 49 долази пример ове врсте нејасно написан (*џошљо? џошило?*).

⁵⁴ Уп. *изиџи* / *изиџиџи*, *изаџи* / *изаџиџи* подједнако данас у Триџиџу (Б. Н., ЈФ XXIII, 272).

Лексема *бакар* долази са непостојаним *-а-*: од самог *бакра* А 127; уп. *бакар* (ак. једн.) А 127.⁵⁵

Према форми *ђаконија* („посластица“) налазимо исти облик са *-е-*: *ђеконије* МЗ 52.

Форма *игуман* редовна је са *-а-*: *игуман* А 128 (х 7), 129.

Придев *љубезни* АМ 2 са *-е-* свакако је књишког порекла.

Поред *сомун* („хлеб“ — тур. *somit*) АМ 161, доази и форма са *-а-*: *самун* АМ 161 (х 2).

Према савременом књижевном маћеха долази форма *мађија* МБ 21 (х 4), *мађију* МБ 21.

Место данашњег глаголског облика *буде*, *буди* у књижевном језику, срећемо овакве форме и са *-и-*: *биде* (3. једн. през.) ТВ 61, *биди* (2. једн. императ.) АМ 142, поред *буде* ММ 19, 135, АМ 1, МБ 95, МЗ 151, *буди* АМ 161, А 115, затим *буду* А 114 и сл.⁵⁶

Л на крају слога место *о* налазимо у примерима *йраишлри* (ном. мн.) ТВ 64 (уп. *сио йраишлица* ТВ 64); уп. и *гаишлца* (ак. једн.) А 71, 72, *гаишлцу* (дат. једн.) А 72, 74 (погрешно: *гаишлцу*), према *гаишлца* А 71 (х 2), 72 (х 3), 74.⁵⁷

За тур. *fistan* („сукња“), *kadife* („сомот“) налазимо *фисџан* МЗ 149, *фисџана* МЗ 149, *од кадифе* МЗ 149, *од кадифе* МЗ 149, поред *од кадефе* МЗ 149.

§ 12. *Асимилација и контракција самогласника*. Самогласничке групе *-ао*, *-ео* нису доследно сведене на *-о* већ се јављају и примери са поменутиим групама. За неакцентовану групу *-уо* (>*-о*) долази само један пример. Нпр.:

а) *имо* АМ 87, 142, ТВ 23, А 27, МЗ 149, *узбро* АМ 88, *исџричо* ТВ 12, 25, СИ 50, *ручо* А 108, МЗ 149, *одсеко* МБ 99, *моро* МБ 149, *йродаво* АМ 88, *чуво* ТВ 23, *осџо* А 27, *ишо* АМ 147, *засџо* МБ 79, *наџисо* А 29, *заиско* АМ 147, *закло* ТВ 24, *реко* А 141, МБ 118, МЗ 150, *казо* АМ 147, *бегенисо* ТВ 132, *сиџо* А 165, *иџио* АМ 4, *ваџо* ТВ 132 (х 2), *йомого* ММ 19, *обуко* АМ 2, *казиво* ТВ 132, *йошо* ММ 19, *вико* А 127, АМ 88, *куво* ТВ 63, *лего* МБ 83, *даво* АМ 89, *сањо* ТВ 64, *йобџо* МБ 77, *коџо* АМ 147 (х

⁵⁵ Уп. ову реч са „постојаним“ а нпр. у говору Галипољских Срба, као и у језику Ј. Рајића (Павле Ивић, *О говору Галипољских Срба*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1957, књ. XII, 182; А. Младеновић, *О народном јез. Ј. Рајића*, 54).

⁵⁶ Облици глагола *биши* (*будем*) редовни су са *-у-* данас у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 273).

⁵⁷ О узроцима немењања *-л-* у *-о-* у неким примерима овога типа уп. рад М. Хаила Стевановића: *Сйварење дужине йрејходног самогласника или йрелаз л у о*. — Наш језик, Београд, 1960, н. с., књ. X, св. 1—2, 1—9.

2), *гледао* ТВ 23, *дошо* А 72, МЗ 145, *одо* (ходао) МБ 97, *нашо* АМ 2 и сл., *пореда могао* АМ 88, МБ 95, *заискао* АМ 147, *имао* АМ 160, ТВ 5, А 166, ММ 19, МБ 95, *рекао* АМ 2, А 112, *исѝричао* ТВ 56, *гледао* ТВ 63, *казао* ТВ 67, МБ 37, *ишао* ТВ 67, МБ 91, *чувао* А 31, *ѝошао* ММ 19, *вечерао* МБ 35, *искао* МБ 39, *ѝокрао* МБ 79, *нашао* МБ 99 и сл.

Група *-ао* са акцентованим првим делом, наравно, остаје непоремењена: *дао* МЗ 153, МБ 95, А 73, ТВ 55 (х 2), *сѝао* ТВ 11, 67, *слао* А 27, *звао* ТВ 6, *клао* АМ 160, *ѝао* ТВ 63, *жао* А 31. Изузетак је пример *зо* (зао) у изразу: *у зо час* А 157.⁴⁸ Везник *као* долази често у форми *ко*: *ко* ТВ 11 (х 2), 23, 67, А 112, МБ 35 (х 3), 36, 84, *пореда као* АМ 160, А 167.

б) *ѝојо* АМ 142, *ѝоно* МБ 91, *оѝо* МЗ 145 (х 2), *узо* АМ 2 (х 2), *пореда ѝојео* МБ 83 (х 2), *ѝочео* А 108, *узео* А 111, 166 (х 2), *видео*, *ѝонео*, *волео* (в. § 10), *невесео* ТВ 59 (х 2).

Облике *хѝео*, *кѝео* *шѝео*, *сѝејо* са, наравно, наглашеним *-е-* в. у § 10.

в) *меѝно* А 33.

Група *-уо* са акцентованим *-у-*, наравно, не мења се: *чуо* МЗ 150, 154, АМ 1.

У пресеђењу са данашњим тршићким говором, језик лозничких ђака подудар се недоследношћу промене групе *-со* у *-о*, али не и променом групе *-ао* у *-о*, јер је ова друга редсвна данас у Тршићу (уп. Б.Н., ЈФ XXIII, 270).

Група *-оо* редсвно је, наравно, сажета у *-о*: на *ѝо* пута МЗ (х 3), *око ѝо* н. ђв. МЗ 153, *ѝо сата* АМ 1, *со* А 31, АМ 147, *ђаво* МБ 103 (х 3), *во* АМ 142 (х 2).

Група *-ио* уклања се понекад, али не асимилацијом, еднсно контракцијом, већ развитком *ј* у хијату.⁴⁹ Нпр.: *ѝражијо* АМ 147, 160 (х 2), *делијо* АМ 160, *умокријо* ТВ 63, *чудијо (се)* ТВ 5 (х 2), *исѝросијо* ТВ 64, *учинијо* АМ 160, *мислијо* ТВ 131, *набавијо* ТВ 64, *ѝравијо* ТВ 131, *видијо* ТВ 132, МЗ 145 (х 2), *бијо* ТВ 5, 6, 23, 63, АМ 147, 160, 161 (х 2), *доѝуѝијо* А 109, *увѝијо* МЗ 52, *пореда сѝелио* АМ 147, *одвио*

⁴⁸ Уп. исто код других старијих писаца, нпр. у језику Николе Лапшанина из половине XVIII века (А. Младеновић, *О језику Лейѝојиса фра Николе Лапшанина*. — Грађа, Сарајево (Научно друштво НР Босне и Херцеговине. Одјељење историјско-филолошких наука, књ. 7), 1961, X, 72 нап. 47). У говору Пиве и Дробњака уп. *ѝѝчес* са *-е-* м. *-а-* (Јован Л. Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1938—1939, књ. XVII, 9 — скраћено: Ј. В., ЈФ XVII).

⁴⁹ Уп. једном такав случај и са групом *-ео* у форми радног глаголског придева глагола *хѝеѝи*: *сѝејо* (в. § 10).

АМ 7, *йушио* АМ 143, *снито* МБ 103, *заробио* АМ 2, *био* АМ 1, 2, 160, ТВ 59, *молио* МЗ 154, *угасио* АМ 161, *йфражио* АМ 160, А 72, *чудио* (се) ТВ 61, *мислио* А 106, *йоклонио* ТВ 61, *йогубио* А 32, *избавио* А 107, МБ 98 (х 2), *осйаовио* А 32, 106, *убио* АМ 159, *говорио* ММ 123, *носио* МБ 91, *обогатио* МБ 92, *йоручио* МБ 91, *зайалио* МБ 103 и сл.

Поред помињаних примера *најсйари*, у *авли*, где имамо *-ији* > *-и* (в. § 6, 5 б), уп. и *чи* (чији) ТВ 5 (в. исто нпр. у говору Пиве и Дробњака: Ј. В., ЈФ XVII, 25). За *-ији-* > *-и-* уп. *Илић* СИ 50, *куйица* А 166, 167 (Вук има форму *куйица*: *Рјечник*, 1935, 329).

Од заменица *мој*, *йвој*, *свој* зависни падежи за м. и ср. род имају редовно *-о-* место *-оје-*:⁶⁰ *мога* АМ 142, ТВ 60, А 110, у *моме граду* А 32, *моме* А 106, МБ 21, *мом ойцу* МБ 36, *на друму йвом* А 109, *свога* ТВ 55, А 31, МБ 118, 121, *своме* А 27, 71 (х 3), 74 (х 2), 106, 112, 139, *свом* А 112, МЗ 52.

Група *-ае-* > *-е-* у примеру *йейнес* (петнаест) ТВ 63.⁶¹

Место *-аха-* налазимо *-а-* у примерима: *сай* А 28 (х 3), *сайа* АМ 1, А 28, *сна* (снаха) ТВ 25, 56 (х 7), поред *снаа* МЗ 51 (х 3), *узјало* ТВ 24.

После губљења *-х-* у примеру у *йооде* (походе) А 110 није дошло до промене самогласничке групе.

Глагол *немайи* долази редовно у форми са *-е-*: *немам* МБ 83, А 139, *нема* МЗ 145, МБ 37, 45, А 28, АМ 157, *немадо* (1. једн. аор.) МБ 76 и сл.

Демонстративне речце *ево*, *ейо*, имају понекад *о-* м. *е-* свакако асимилацијом према вокалу у другом слогу: *ово* АМ 159, *ојо* ТВ 60 (па онда рекне: *ово*, жено, новаца; она девојка каже: благо мени *ојо* мога избавитеља), поред *ейо* АМ 160, А 71, 166, МБ 44, 45, 98, *ево* ТВ 60, МБ 98, *ено* А 71.

Поред употребе форме *се* (< *се је*): па *се* једна удала ТВ 55, долазе примери са употребом облика *је* али у обрнутом реду речи: она што *је се* удала ТВ 55, како *је се* тукао МБ 99.

Уп. ову појаву на граници двеју речи: *йоде* (па оде) АМ 161, *дођу село* (дођу у село) А 140, поред нпр. *да ојиде* ТВ 11.

⁶⁰ Такве форме могле су да постану и утицајем облика типа *йога*, *овога*, *онога* и сл.

⁶¹ Бројеви од 11—19 имају *-е-* м. *-ае-* данас редовно у тришћком, као и у другим нашим говорима (Б. Н., ЈФ XXIII, 273; М. М., ЈФ VII, 10; Берислав М. Николић, *Неакцентиоване дужине у говору Мачве*. — Питања књижевности и језика, Сарајево, 1957—58, књ. IV—V, св. Б, 130; Асим Пецо, *Говор источног Херцеговине*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1964, књ. XIV, 42—43 — скраћено: А. П., СДЗб XIV).

§ 13. Губљење самогласника. У рукописима лозничких ђака инфинитив и глаголски прилог времена садашњег не јављају се никада у краћем облику, без *-и*, већ само у дужој форми.⁶² Нпр.:

а) *јуситији* АМ 161, *украстии* А 128 (х 3), *шрестии* А 169, *зейстии* ММ 124, *свиратии* АМ 1, *оженитии* ТВ 5, *оратии* МЗ 153 (х 2), *иштитии* МЗ 150, *шражитии* МЗ 149, *јуштоватии* МБ 35, *измамитии* МБ 39, *сиаватии* МБ 75, *казатии* ММ 123, *научитии* СИ 49, *слушатии* А 71, *клаити* А 110, *доћи* МЗ 51, *ићи* МБ 37, *јећи* МБ 76, *ући* МБ 97, *ишући* А 108, *ушећи* А 109 и сл.;

б) *јушјући* МБ 35, *не знајући* МБ 35, *шрчећи* МБ 120, *шролазећи* ММ 136, *гледајући* А 30, АМ 159, *мислећи* А 30, *идући* А 106, 166, АМ 161 и сл.

О облицима футура типа *ућу* (*ући ћу*), где долази до губљења *-и* у инфинитиву (као и до *ћћ > ћ*), в. у § 23.

Поред неколико регистрованих случајева губљења *-и* у облицима императива, као нпр. *расшорите* А 73, *виите* (видите) А 109, *сиитије* А 113, затим *изволите* А 108 (х 2) — и то само у језику писара-ђака А који има и форме са *-и* (в. ниже), — у осталим рукописима срећемо чување *-и* и *-и* у овој глаголској форми. Нпр.:

2. л. једн.: *иди* АМ 88, ТВ 5, А 28, ММ 19, МБ 21, *ошиди* МБ 35, *баци* ТВ 67, *закољи* АМ 151, *устити* АМ 160, *ошвори* А 16, 110, *закмири* ТВ 5, *начити* ТВ 23, *реци* А 72, *ћути* СИ 47, *кажи* А 107, *донеси* ММ 19, *наћи* ММ 124, *јонеси* МБ 36, *држи* МБ 83, *јошети* МЗ 145 и сл.

2. л. мн.: *свежитије* МБ 118, *јоведитије* МЗ 154, *вичитије* ТВ 55, *заградитије* МБ 117, *водитије* А 111, *бацитије* ТВ 64, *јонеситије* МБ 117, *уклопитије се* А 113, *мејитије* А 140, ММ 20, *мејитије* МБ 36, *зайалитије* МБ 103, *јовуцитије* МБ 36, *јошуритије* МБ 96, *чинитије* МБ 43 и сл.

Облици за 1. л. мн. не долазе.

Уп. чување *-и* и у поздраву: *јомози бог* АМ 161 (х 2), ММ 19, 123 (х 3).

Самогласник *и* испуштен је у примерима: а) *изђе* А 110, поред *изиђе* (в. § 11); б) је *ли* ти А 110, поред: је *ли* ТВ 132, *јеси ли* А 32, 33, 167, МБ 76, АМ 2, *јесте ли* А 110, *може ли* А 164, *оћу ли* АМ 161, *виђе ли* АМ 161, *да ли* МБ 37 и сл.⁶³

⁶² Иако ово посебно није наглашено, у материјалу који се даје за друге појаве тршићког говора помињу се само дужи облици инфинитива (Б. Н., ЈФ XXIII, 264, 266, 272, 273).

⁶³ Уп. делимично или потпуно губљење самогласника *и* у средини и на крају речи у тршићком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 270). Једном долази облик инстр. једн. ж. р. *ошуйицом* МБ 44 (*зауздо га ошуйицом*), који је прецртан а изнад њега је написана иста форма са *и*: *ошуйицом* („кожни каиш“).

Облици: *колико, неколико, околико* редовно долазе са *-и-*: *колато* ТВ 59, АМ 160 (х 2), *неколико дана* ТВ 11, 67, А 31, 113, 168, АМ 159 (х 2), *неколико месеци* А 105, *оволика дрва* А 109.

У форми (х)ајде, (х)ајдемо понекад се губи *-е, -е-*: ајд МБ 39, ајдмо МБ 36, 75 (х 2), 76, 83, поред ајде АМ 1, А 127 (х 2), 164, ТВ 131, ММ 20, ајдемо МБ 118, ТВ 60, А 106, 168, СИ 50 и сл.

У примеру *кумијем* (не умијем) ТВ 133 дошло је до испуштања *е* у речци за негацију; према данашњем књижевном одокуда уп. *одкуда* МБ 120.⁶⁴

До губљења *о-* и *-о* дошло је у примерима: што да служи *наки* леп младић АМ 1; доведе га на *нај* свет ТВ 59, — *кам* девојка МЗ 145 (уп. *онака* ТВ 5, *онакови* ТВ 63 и сл., — *камо* ти ручак МБ 45, *камо* ручак МБ 45, *камо* прстен А 112, *камо* њен човек ТВ 61; уп. и: *овамо* МБ 40, 45, *онамо* МБ 76, 120, *шамо* МБ 46, А 28, АМ 147 итд.).⁶⁵

У облику *ваљда* МБ 75, као и у примеру: *вољ* ти пити *вољ* на кашу пришити АМ 160, изгубљено је *-а-* и *-а*.

§ 14. Велики број непромењљивих речи, нарочито прилога и везника, показује губљење самогласника на крају. Међутим свде треба разликовати два случаја. Први, када поред примера са изгубљеним самогласником имамо исте те примере и са вскалом на крају и, друго, када имамо случајеве који се јављају само у једној форми: са финалним самогласником или без њега. Наравно, примери прве групе представљају истовремено и случајеве са пскретним самогласницима у језику лозничких ђака, мада и многе случајеве из друге групе треба тако третирати: Нпр.:

а) *кад* АМ 1, 2, ТВ 5, А 15, ММ 19, СИ 47, МБ 21, ММ 51 итд., *када* А 72, *каде* МБ 103, *куд* ММ 19, МБ 46 итд., *куда* ММ 157, 161, СИ 47, *сад* АМ 143, А 108, МЗ 145 итд., *сада* А 28, 74, 165, *саде* ТВ 24, АМ 1, 2, 28, МБ 84, *ал* ТВ 59, А 110, МБ 21 итд., *али* АМ 1, ТВ 60, А 27 итд., *нек* АМ 160 (х 2), *нека* АМ 157, А 72, 110, 140, ММ 124, *ил* А 106, МБ 45, *или* А 106, МБ 76 (х 3), *сишуда* А 110, *одуд* АМ 157 (в. § 23 к), *ошкуд* А 169, МЗ 52, *ошкуда* ТВ 5, *никуд* А 110, *никуда* МБ 95, *јошиш*, *јошише* (в. § 5);

б) *него* АМ 4, ТВ 11, А 109 итд., *шуна* АМ 142, *никад* АМ 159, ТВ 11, 63, *некада* ММ 135, *свуда* АМ 160, А 29, 114, *јер* АМ 161, А 27,

⁶⁴ Уп. исти пример (*нумијем*) у говору источне Херцеговине (А. П., СДЗБ XIV, 44), а у Тршићу: *д'идѐмо, д'удѐмо* (Б. Н., ЈФ XXIII, 270). За пример *одкуда* у РЈА се каже да долази само у стиху (књ. VIII, 642).

⁶⁵ Уп. у данашњем тршићком говору *вакѐ, накѐ, вамо* (Б. Н., ЈФ XXIII, 270), а у Поцерини: *шамо, шам, кам(о)* (М. М., ЈФ VII, 59).

140 итд., *јербо* МБ 99, *шуда* ТВ 55, 56, СИ 50, МБ 37, 46, 76, *онуда* МБ 46, *овуда* МЗ 145 (х 2), *ниш* А 113, 114 (х 2), *јак* МБ 79, *свакад* МБ 79, *однекуд* А 73, *већ* А 105, МБ 37, 83, 98, 99, *сасиџаг* А 107, *осиџаг* АМ 159, *шуде* ТВ 64, А 28, 29, 110, МБ 121, *онуде* ТВ 24, 55, *одсада* А 165, *којекуда* А 166, МБ 96, 97 и сл.

Бројни изрази *два њиш(а)* и сл., као и облици заменица сложених са формом *год*, долазе углавном без *-а*: *једаниџиш* МБ 117, А 72, 107, 163, *дваџиш* А 33, ТВ 60, *шриџиш* МБ 99, АМ 157, 160 (х 5) (уп. и: *други џиш* А 111, *четворџиш џиш* МБ 99, поред *много џиша* МБ 91), — *когод* МБ 45, А 27, *шиџгод* МЗ 51, МБ 39, А 33.

§ 15. Покретно *-е*, односно секундарно *-е*, долази на крају разних облика заменичке и придевске промене. Нпр.:

дат. једн.: *коме* МБ 39, *шоме човеку* МБ 39, *ономе човеку* ТВ 56, 60, А 16, *једноме човеку* А 15, *своме слуги* А 15, *џару своме* А 112 и сл.;
инстр. једн.: *за њиме* АМ 1, *над њиме* АМ 160, *с њоме*, *ш њоме* (в. § 4, 2), поред

дат. једн.: *свом џару* А 112, *овом мом брајџу* А 107, *оном човеку* АМ 161, А 112 и сл.;

инстр. једн.: *јод њим* АМ 159, *јред њим*, *ш њим*, *с њом*, *ш њом*, (в. § 4, 2, 4), *с ким* АМ 89 и сл.;

лок. једн.: *у шом селу* А 71, *у другом џарсиџу* АМ 88, *у једном грму* МБ 45—6, *на једном крају* МБ 103 и сл. (као што видимо, у лок. једн. не долазе облици са *-е*).⁶⁶

Глагол *јесам* у 3. л. једн. през. гласи *јесџ(е)*: *јесџ* МБ 79, А 33, поред *јесџе* СИ 48, МБ 45.

Сугласници

§ 16. Што се сугласничког система тиче, треба истаћи да се у језику лозничких ђака срећу сви консонанти који се налазе у данашњем књижевном језику. Дакле, пред осталих, присутни су и сугласници *и* (в. § 3) и *џ* углавном (в. ниже), док је *х*, као што ћемо видети, изгубљен, замењен другим гласовима или се пише сасвим ретко.⁶⁷

Изнећемо најпре примере са изгубљеним *х* у свим позицијама у речи.

а) *ођу* АМ 157, ТВ 11, 61 итд., *ођеш* АМ 147, ТВ 63, А 112, *ође* АМ 1, 4, ТВ 12 итд., *ођемо* А 32, *ођеџе* МБ 43, *ођу* (3. л. мн. през. —

⁶⁶ Од овога се изузима јављање *-е* у прилошкој одредби *у шоме се смрачи* АМ 147, поред *у шом се смрачи* АМ 147.

⁶⁷ Данас у тршињком говору глас *х* је потпуно изгубљен (Б. Н., ЈФ XXIII, 270).

в. § 51), *леб* АМ 161, А 128, *леба* А 105, *лебац* АМ 161, *одо* (ходао — в. § 12), *одале* (ходале) ТВ 24, *оди* ТВ 24, 55 (х 2), МБ 21, *одио* А 127, *ајдуци* МЗ 153, 154 (х 2), *ајдуцима* МЗ 154, *ајдук* МЗ 153, 154, *ајд*, *ајде*, *ајдмо*, *ајдемо* (в. § 13), *ишајше се* ТВ 5, *ладни* А 15, *укне* МБ 76, *еј* (узв.) А 74, МБ 21 (х 2), *аршију* А 29, *ршови* (пси) А 29, *ршове* А 33, *роми миш* (хромк) А 117, *арач* А 114 (х 4), *аџија* А 139, *оца* СИ 49 и сл.;

б) *снаа*, *сна*⁶⁸, *саи*, *саи*, *узјало*, *у њооде* (в. § 12), *сарани* МЗ 52, *наранила* МЗ 52, *саранили* А 141, *меанџије* ТВ 24, *меану* ТВ 59, *меане* ТВ 59 (х 2), 60, *у једној меани* МБ 103, *оладе* МБ 119, *њо шрбуу* А 167 (х 2), *њод њазуом* СИ 47 (х 2), 48, *доиши* А 28 (х 2), *заиши* А 28, *маиши њиова* МБ 95, *њивоој кући* МБ 97 (х 2), *њивоој мајки* МБ 95 и сл.;

в) *ја би* . . . *пошла* АМ 1, *ја би* . . . *копо* АМ 147, *ја би* . . . *казала* МБ 96, *ваши* 8 *волова* МБ 43, *код они чобана* А 31, *код цареви двора* ТВ 11, *њени дворова* ТВ 64, *џвои синова* МБ 95, *они б змајева* МБ 97, *онакови аљина* ТВ 63, *црни*, *бели* и *свакојаки смокава* АМ 88, *сиром* АМ 88, МЗ 149, *одма* АМ 88, 159, 161, ТВ 132, А 28, МБ 36 итд., *вр* (врх — в. нап. 25), *шрбу* МБ 83, *и* (их) АМ 59, ТВ 24, А 32 итд., *ји* (их — в. § 6, 5б), *њи* (њих) А 109 (х 2), ТВ 24, 64, А 15, 32, МБ 36 (х 2), 1. једн. аор.: *ојогани* АМ 161, *одо* ТВ 63, 132, А 139, МБ 76, 120, *наиђо* А 107, *немадо* (в. § 12), *дођо* МБ 77.

Место сугласника *х* налазимо *в*, *ј* а понекад и *к* у примерима:

а) *уво* МЗ 153 (х 2), *увейа* МЗ 153, *кожуе*⁶⁹ МБ 37 (х 3), *кожува* МБ 37, *кожувом* МБ 37, *буве* МБ 75, *суво* МБ 91, *суварке* А 105, *скува* МБ 121, ММ 19, ТВ 133, *скувај* МБ 19, *куво* ТВ 63, *до њазува* СИ 47 (уп. горе *њод њазуом*);

б) *снаји* (дат. једн.) МЗ 52, *снаје* ТВ 24, *мађија*, *мађију* (в. § 11), *ораје* АМ 142, *Миџило* ММ 20, 124, 137, *аждаја* А 106 (х 4), *аждаје* МБ 95, А 29, 33, *аждају* А 106 (х 3);

в) цар *ик* (их) стане питати А 110, поред редовне форме *ји*, *и* (их — в. § 6, 5 б); уп. ниже и примере са *хи* > *ки*.

Само у следећим примерима налазимо писање *х*: *хињо*, *хињела* (в. § 10), *врх* МБ 120 (уп. *вр* у нап. 25), свакако под утицајем књишког језика.⁷⁰

⁶⁸ Уп. *сндја* данас у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 270).

⁶⁹ Уп. *кожу* у тршићком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 270).

⁷⁰ Лексема *вукодлак* долази у формама: *укодлах* АМ 161, *вкодлах* АМ 161 (х 3), *кодлах* АМ 161, *с кодлаком* АМ 161.

§ 17. Посебно бисмо се осврнули на судбину групе *xv* и *xii*, у чему се такође огледа подударање са данашњим тришћким говором: у глаголу *ухваћайи xv > v*, а у речи *хвала* — *xv > ф/v*.⁷¹ Примери:

а) *ваћайи* АМ 88, *ваћа* АМ 87, *ваћо* (хватао) ТВ 32 (х 2), *уваћим* АМ 142, *уваћи* МБ 76 (х 4), 80, А 29, ТВ 25, АМ 2 итд., *уваће* А 168, ТВ 56, *уваћио* МЗ 52, МБ 76, (не) *уваћила* АМ 157 (х 2), *йоваћала* АМ 157 (х 2), *заваћи* А 31;

б) *фала* МБ 103, поред *вала* богу А 115.⁷²

Група (-)*xii*- у глаголу (-)*xiiеи* ретко остаје непромењена. Много чешће место ње налазимо (-)*кии*- (групе *ић*, *си* у овом глаголу в. у § 20); уп. већ помиње примере: *xiiео*, *xiiела*, поред *киео*, не *киедне*, *закіївам*, *закіїева* у чему се такође огледа подударање са тришћким говором (в. § 10).

§ 18. Како што смо рекли, сугласник *ф* у језику лозничких ђака среће се доста често мада има примера његове замене консонантом *в* (уп. исто у говору Тришћа, Б. Н., ЈФ XIII, 270). Нпр.:

а) од *француске* свиле *фисџан* МЗ 149, од *француске* свиле доста *фисџана* МЗ 149, од *француске* свиле *фисџана* МЗ 149, *кафана* ТВ 24, *Чифуџин* А 140, *кафез* ТВ 60, *кафезом* ТВ 60, од *кадифе*, од *кадефе* (в. § 11), *софра* МБ 35, *софре* МБ 35, *софру* ММ 20, *ефендију* АМ 143; у облику *лав* долази -*ф*-: *лафови* А 29 (х 2), *лафове* А 33 (в. РЈА V, 868);

б) *либаде од кадиве* МЗ 149, *ишевији* АМ 4, *йошреви* МЗ 154, *каву* А 115, *евендије* А 143, *Чивуџин* МБ 92, *вршико* (нем. *frisch*) МБ 92, *меверданом* (инстр. једн. им.) АМ 4.⁷³

§ 19. *Јошовања сугласника*. Како смо већ видели из изнесеног материјала (§ 10), јекавско, тзв. најновије, јотовање у језику лозничких ђака заступљено је, мада доследно, у великом броју примера. То су, пре свега, примери који показују јотовање гласова *д*, *џ* + *је*, а што је и графијом означено (*ђ*, *ћ*). Наравно, и сугласнике *л*, *н* + *је* треба третирати углавном на исти начин, што значи да су и они у низу примера свакако били јотовани у овим приповеткама, али нам несавршеност графије у овим рукописима не допушта да са сигурношћу укажемо на одређене случајеве ове врсте. Остали сугласници, који иначе подлежу овој промени у разним јекавским говорима (*б*, *џ*, *в*, *м*, *с*, *з*, *џ*, + *је* >

⁷¹ Б. Николић помиње за тришћки говор *вала* и *фала*, као и *уваћила*, *уваћим* (ЈФ XXIII, 269, 270).

⁷² У примерима: *добро вала* МБ 75 (х 2), *вала нећу* АМ 2, *вала... оћу* А 105 и сл., ради се, наравно, о тур. *vallah* („бог ми је сведок“, „бога ми“).

⁷³ Према тур. *dolar* (орман) налазимо форме са -*в*-, -*ф*-, -*й*-: у *йрвом* ... *долаву* А 165, у *другом долафу* А 165, *долаф* ТВ 132, 133 (х 6), *долаја* АМ 142.

бље, њље, вље, мље, с'е, з'е, ће), не јотују се у језику лозничких ђака (в. примере у § 6, 1). И у овој се особини, уопште узев, огледа подударање са данашњим тршићким говором (уп. Б. Н., ЈФ XXIII, 266).

Место очекиване старе групе *ши* налазимо млађу групу *ић* у облицима глагола: *доиушића* (3. једн. през.) А 111, *иушића* (3. једн. аор.) А 105, 110, 141, *уиушића* (3. једн. аор.) А 141, *не иушићам* АМ 147. Наравно, ради се о подновљеном јотовању које је аналошког типа (в. о овом глаголу у § 57 г).⁷⁴

§ 20. *Асимилације сугласника*. У разматрању о правопису ових приповедака видели смо да се једначење сугласника по звучности недоследно означава у писању. Поједине сугласничке комбинације пишу се редовно непромењено: *зс*, *зч* у вези префикса и нове речи и *дк* у вези суфикса и основе. Слична ситуација се огледа и у вези двеју засебних речи где има услова за одговарајуће фонетске промене а које се понекад региструју и у писању (в. примере у § 8, В).

Једначење сугласника по месту творбе заступљено је у следећим примерима:

- а) *сћ* > *ић*: *доиушића*, *иушића*, *уиушића*, *не ироиушићам* (в. § 19);
- б) *хћ* > *ић*: *ићео*, *ићела*, *не иће*, *ићеде* (в. § 10);
- в) *с њ-* > *и њ-*: *и њоме*, *и њом*, *и њим*, *и њима* (в. § 4);⁷⁵
- г) *сч* > *иц*: *ишчад* (в. § 6, 7).

За тур. *баћсе*, *баћса* налазимо чешће форму са *-иц-*: *башчу*, поред *башће* (в. § 6, 7).⁷⁶

Асимилацију сугласника по месту творбе имамо и у промени *хи* > *си*, мада недоследно, у глаголу *хшеши*: *сшеје*, *сшели*, што је једна од особина данашњег говора у Тршићу (уп. § 10).

У групама *зљ*, *зњ* у вези префикса и основе речи, као и у међусобној вези двеју речи, где долази до одговарајуће асимилације данас у тршићком говору (*рџжљџи*, *иж њиве* — Б. Н., ЈФ XXIII, 270), у језику лозничких ђака, видели смо, нема промене (в. § 8, А, В).

За једначење сугласника по месту творбе (са редукцијом иницијалног *х*) уп. поменути пример *фала* (< *хвала* — в. § 17). Ова асимилација консонанта не огледа се у промени *-ен-* > *-мн-* у глаголским обли-

⁷⁴ Док нпр. од *крсишћии* долазе облици *ић* данас у тршићком говору, дотле од *иусишћии* уп. *иушићали* (Б. Н., ЈФ XXIII, 270). Уп. и *иришће* (3. једн. аор.) МБ 43 са савременим тршићким *ириће* (през. — Б. Н., ЈФ XXIII, 272).

⁷⁵ Уп. исто данас у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 270).

⁷⁶ Б. Няколић помиње форму ове речи само са *-иц-* за данашњи тршићки говор (ЈФ XXIII, 270).

црима : зовне А 147, ТВ 5, А 31, 32 итд., зовни АМ 143, А 111, зовну ТВ 61, А 141, као ни у асимилацији -мљ- > -мњ- у примеру: земљу МБ 44, 45, 99, ТВ 6, АМ 4, земље МБ 84, 120, њо земљи ТВ (х 2).⁷⁷

§ 21. Разједначавање сугласника. Консонантска група *мн-* недоследно је дисимилована у *мл-*:⁷⁸ много МЗ 145, 154, МБ 76, ТВ 59, 64, поред многе МБ 36 (х 2), А 159, много МБ 91 (х 3), многи МБ 91.

§ 22. Губљење сугласника. У разним сугласничким групама на почетку, у средини и на крају речи у погледу ове гласовне промене у језику дозничких ђака ситуација је следећа.

- а) *гд-*: *гди*, *где*, поред *ди*, *де*, *ђе* (в. § 10);
кш-: облици глагола *кшѣти*: *кшѣти*, *не кшѣдне* (уп. и *закшѣвам*, *закшѣва* — в. § 10);
кћ-: *кћи* АМ 88, А 110, 111, 115, *кћер* ТВ 131, А 109, ММ 136, СИ 47, 50, МБ 21 итд., *кћери* А 113, СИ 48, МБ 21 итд., *кћерка* А 109, поред *ћер* ТВ 11, 23, 55, 63 итд., *ћери* СИ 48, МБ 21 (х 3), МЗ 149, *ћерка* МБ 37 (х 2), *ћерке* АМ 89, 147, *ћерки* МБ 21, АМ 88, *ћерку* АМ 89 (х 3), 147, МБ 21, *ћерком* ТВ 5, 24, *ћеркама* МЗ 150;
ис-: *исейо* А 111, *исе* А 159 (х 4), али у глаголу *исоваши*: *соваши* СИ 47 (уп. *сдваи(и)* у Пиви и Дробњаку, као и у говору источне Херцеговине: Ј. В., ЈФ XVII, 27; А. П., СДЗБ XIV, 102);
иш-: *ишица* МБ 99 (х 3), *ишице* МБ 97, *ишици* МБ 99 (х 3), *ишићи* МБ 97 (х 3), 98, поред *ишица* А 167, ТВ 61 (х 4), *ишагу* А 167, ТВ 59 (х 3), 60 (х 5), 61, *ишица* А 167;
иш-: *ишеница* МЗ 52, *ишенице* МБ 21 (х 2); данас у тршићком говору редовно је *шеница* (Б. Н., ЈФ XXIII, 270);⁷⁹
ишк-: *ко* АМ 147 (х 2), 157, ТВ 55, 64, А 113, МБ 37 итд., *когод* А 27 (уп. и *нико* АМ 88, 89, 147, А 27);
- б) *-вд-*: *овде* (в. § 10);
-вљ-: *иосиљављена* МЗ 149;

⁷⁷ Док је данас у Тришћу у првом случају редовна промена *-вн-* у *-мн-*, докле је *-мљ-* > *-мњ-* у другом случају врло ретко, тако да се чешће чује ова реч са *-мљ-* (Б. Н., ЈФ XXIII, 270).

⁷⁸ Иста је ситуација данас у тришћком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 270).

⁷⁹ Облик *ишела* који данас у Тришћу гласи *чдла*, у овим приповеткама не долази (уп. за поменућу тришћку форму: Б. Н., ЈФ XXIII, 270).

- гн*-: *дигне* АМ 3, поред *издигне* АМ 1;
 -*дв*-: *надладаше* ТВ 24;
 -*двј*-: *међед*, *међеда*, *међеду* (в. § 10);
 -*дм*-: *одма* (в. § 16 в);
 -*дн*-: *йадне* ТВ 5 (х 2), 12, ММ 124, — *једну* ТВ 5, А 27, ММ 20, МБ 37, *једно* А 105, СИ 47;
 -*кн*-: *рекне* МБ 40, А 15, 127, ТВ 59, 60, 131, *рекну* А 32, 114 (х 2), 168, 169, поред *реке* МБ 43, АМ 1;⁸⁰
 -*нд*-: *онда* ТВ 5 (х 2), 12, А 16, ММ 19, СИ 48, МБ 21, МЗ 51, 52 итд., *ондај* СИ 48, поред, стварно, усамљеног *она* МБ 76;
 -*сѣв*-: *царсѣво* ТВ 131, А 29, 166, *царсѣва* А 166, *царсѣву* А 27;
 -*ѣн*-: *среѣну* ММ 19, *ѣромѣѣне* АМ 147, али у простом глаголу *меѣнуѣти* МЗ 153, *меѣнеш* МБ 97, *меѣнемо* ММ 19, *меѣнѣѣ* ММ 20, А 140, *меѣну* МБ 36, 120, ММ 20, А 140, ТВ 61, АМ 142, *меѣно* А 33, *меѣнула* АМ 161, — долази до -*ѣн*- > -*н*-: *меѣне* МЗ 155, *меѣну* МБ 121, ТВ 23, 24 (х 2), *меѣни* МЗ 153, *меѣнѣѣ* МБ 36;
 -*шч*-: *ашчѣница*, *ашчѣбашу*, *йашчѣад*, *башчу* (в. § 6, 7);
 в) -*сѣ*: *ѣрсѣ* АМ 4 (х 2), МЗ 151, *сулудасѣ* А 105, *чисѣ* А 27, *јесѣ* А 33, *шесѣ* МБ 97, поред *ѣѣшнес* (петнаест — в. § 12),⁸¹
 -*шѣ*: *јошѣ* (в. § 5).

Друге сугласничке групе у којима долази такође до губљења консонаната в. у § 8.

О губљењу х већ је било речи (§ 16), а о испуштању ј в. примере у §§ 6 (5), 8, 12. Уп. испуштање -ј у сантхију испред сугласника: *йокра* њега А 27, *својо* кући А 27, оне *јо* рекну А 169, он *јо* даде ТВ 6; уп. и пример: *доѣраѣше* (2. мн. императ.) А 73 (в. и § 8).

§ 23. Осѣале сугласничке ѣјаве

а) Група -*ћћ*- > -*ћ*- у облицима футура глагола који се у инфинитиву завршавају на -*ћи*.⁸² *ућу* (ући ћу) А 29, *ѣрећеш* МБ 97, *наћеш* МБ 97, *ѣсеће* (3. једн.) СИ 49, *доћемо* А 110, поред *доћи ће* (3. једн.) А 108.

⁸⁰ У 3. л. мн. през. облик *реку* А 114 може представљати стару форму *рекѣтъ*.

⁸¹ Б. Николић не помиње посебно судбину групе -*сѣ* у данашњем трпшићком говору. У одељку о морфологији, говорећи о облицима бројева од 11—19, све форме које тамо наводи долазе без -*ѣ* (ЈФ XXIII, 273).

⁸² Уп. исто данас у трпшићком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 272).

б) Сугласник *ж* у интервокалном положају у облицима глагола *моћи* ретко прелази у *р*, каква је иначе данас редовна појава у тршићком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 272). Нпр. *море* А 114, *не море* А 114, поред *можеш* АМ 161, МБ 98, А 108, 110 (х 2) итд., *може* АМ 87, 88 (х 2), СИ 50 итд., (*не*) *можемо* АМ 159, А 140, МБ 44, (*не*) *можу* (3. мн. през. — в. § 51) АМ 159, МБ 95 (х 2) и сл.

в) У вези са другим појавама помињани су до сада разни секундарни сугласници. Овде бисмо посебно указали на секундарно *-j-* у међувокалском положају (нпр. *иџражијо*, поред *иџражио* — в. § 12), затим у енклитичким заменичким облицима *ји* (*их*), *јим* (*им*) поред *и*, *им* (в. § 6, 5). Уп. и облик *иџијокула* ТВ 5.

г) Према Вуковом *сјуџира*⁸³ у језику лозничких ђака редовно је *суџира* МБ 40, СИ 47, А 72, 114, 129, 141, *суџирадан* МБ 79, А 105.

д) Према данашњем тршићком *брез* (Б.Н., ЈФ XXIII, 271) уп. *брез* А 164.⁸⁴

ђ) У недостатку одговарајућег примера уп. облик *скуџиџиџику* МЗ 155 (х 2) са *-џи-*, према данашњем тршићком *дџиџина* са *-џи-* (Б. Н., ЈФ XXIII, 271).

е) У глаголском облику *џочме* ТВ 12 *-м-* је, као што је познато, аналошког порекла (уп. *узме* АМ 1 (х 2), ТВ 5, 11).⁸⁵

ж) Сугласник *-н-* у глаголској форми *униџе* ТВ 56, 59 потиче од старог предлога-префикса *џн-*.

з) У именици *манасџир* А 127, *џо манасџиру* А 127 није извршена метатеза сугласника суседних слогова (*м — н > н — м*), што је иначе познато данас тршићком, као и другим говорима (уп. Б. Н., ЈФ XXIII, 270; А. П., СДЗБ XIV, 102). Фрмa *манасџир* позната је говорима у Поцерини, у чему се огледа подударане са језиком лозничких ђака (уп. М. Московљевић, *Акцентиџи именица и џридева у џоцерском говору*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1911, књ. II, 344 — скраћено: М. М., СДЗБ II).

и) Према Вуковом *лџиџник* и *лџиџник* (*Рјечник*, 1935, 338, 349) налазимо форму са *-њ-*: *лџиџник* МБ 83, *лџиџника* (ориг. *лџиџника*) ММ 19 (уп. облик са *-њ-* и у поцерском говору: М. М., СДЗБ II, 336).

ј) Према савременом књижевном *госџоџа*, овде долази *госџоџа* МЗ 151.

⁸³ Уп. М. Ивић, *Једно поређење . . .*, 120.

⁸⁴ Као што је познато, у форми са *-р-* ради се о контаминацији старих предлога *рџџа* и *вџџа*.

⁸⁵ Последња два примера грешком су написана са *изме*.

к) Морфолошким путем, преузимањем префикса *од-* из других облика, настале су форме: *одуд*, *одиде* м. *ошуд*, *ошиде* (в. § 11 и нап. 28).

л) Према савременом *шејсија* (тур. *tepsi*) налазимо *шејсију* АМ 142 (уп. исто нпр. у говору Пиве и Дробњака: Ј. В., ЈФ XVII, 27).

љ) Облик *мефердар* гласи *мевердан*: *меверданом* (в. § 17).

м) Форма *улар* гласи *јулар* А 115 (уп. овај облик у нашем језику од XVII века у РЈА IV, 677).

МОРФОЛОШКЕ ОСОБИНЕ

Именице

Деклинација именица у језику лозничких ђака одликује се доследно новим падежним завршецима тако да није потребно посебно наводити примере ове врсте. Једини изузетак представља облик ак. мн. у *госићи* АМ 159, који је познат и данашњим нашем језику.⁸⁶

§ 24. Лична имена типа *Јово* завршавају се на *-о* у ном. а деклинирају се као именице на *-а*, чиме се језик лозничких ђака подудара са данашњим говором у Тршићу, а разлики са Вуковом језиком.⁸⁷ Нпр.: ном. *Томо* ТВ 6, 12, 25, 61, 64, 67, *Јово* МБ 39, затим *Еро* АМ 160 (х 2), МБ 84 (х 3), *ћосо* (в. нап. 12), *ћело* (ћелав човек) АМ 142, 143 (х 4), *бабо* (отац) ММ 123, *зубо* (губав коњ) МБ 117 (х 5), 118 (х 4); остали падежи: ген. *ћосе* (в. нап. 12), дат. *ћоси* (в. нап. 12), *зуби* МБ 119 (х 4), 120, ак. *бабу* А 110, *ћелу* АМ 142, *ћосу* (в. нап. 12), *зубу* МБ 117, 118; уп. и *две Ере* АМ 161. Једини изузетак од изнесених примера представља пример ак. *ћоса* А 27, поред истог примера са *-у* (в. нап. 12).

Од именице *свеићи Сава* употребљава се у језику писара-ђака МБ редовно у ном. облик на *-а*, свакако под утицајем црквеног језика. Форма на *-о* такође долази. Нпр.: *свеићи Сава* 35, *св. Сава* 35, 36 (х 2), 37 (х 2), поред *св. Саво* 37 (х 4). Уп. ген.: *св. Саве* 36.

Именица *йој* има двојаку форму у ном.: *йој* А 165 (х 2), АМ 143, 147 (х 2), поред *йојо* А 165, АМ 147 (х 2).

Облик присвојног придева од поменуте именице *ћосо* — *ћосе* и сл. само потврђује овакав деклинацијски тип ових именица у језику лоз-

⁸⁶ Уп. нпр. у говору Срема (Б. Н., СДЗБ XIV, 337). Према Вуковом *коњма* дат. и инстр. мн., уп. овде *коњима* (инстр. мн.) МБ 120, *на коњима* (лок. мн.) МБ 35, каква се форма јавља данас и нпр. у поцерском говору (уп. Р. Алексић, *Коњма и њих коњима*. — Наш језик, Београд, I / 1933, 22—25; М. Ивић, *Једно поређење...*, 119; М. М., СДЗБ II, 318). Уп. овде и дат. мн. *људима* А 113.

⁸⁷ Уп. Б. Н., ЈФ XXIII, 271; М. Ивић, *Једно поређење...*, 120.

ничких ђака. Нпр.: *ђеца ћосина* МБ 76, *жена ћосина* МБ 76, *код ћосине куће* МБ 77.⁸⁸

Уп. облике хипокористика овог типа у вок.: *међо* (*међед* — в. § 10) СИ 49, *крујо* СИ 50 (уп. ак. једн. *курјака* СИ 50).

§ 25. Супротно стању у данашњем тршићком говору где се чува резултат друге палатализације код именица ж. рода на *-а* у дат. и лок. једн. (изузев *мајки* — уп. Б. Н., ЈФ XXIII, 271), у језику лозничких ђака таквог чувања немамо: дат. *мајки* ТВ 67, МБ 95, *девојки* СИ 56 (х 3), МБ 97, МЗ 150, АМ 1, 89, *свасићки* СИ 6 (х 2), *ћерки* АМ 88, МБ 21, — *слуги* А 16.

§ 26. Иако долази један пример ове врсте, језик лозничких ђака показује такође друкчију ситуацију у поређењу са данашњим говором у Тршићу и у погледу вокатива именица ж. р. на *-ица*: *несрећницо* МБ 40 (према, наравно, нпр. *мајко* ТВ 132).⁸⁹

§ 27. Инстр. једн. именица ж. р. на сугл. (тип *маићу* или, евентуално, *маићом*) не долази у овим приповеткама, али се зато у форми прилога *ноћом* МЗ 52 огледа подударане са данашњим тршићким говором.⁹⁰

§ 28. У ген. мн. не долази наст. *-и* код именице ж. р. које се завршавају групом сугласника у основи, чиме се иначе одликује говор у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 271). Уп. *џајка* МБ 120, *смокава* АМ 88, 89, *мачака* АМ (х 2), *гусака* А 72, *џрешања* МБ 76.

§ 29. Док је у данашњем тршићком говору однос наставака *-ом* : *-ем* у инстр. једн. им. м. и ср. рода нарушен у корист *-ом* (Б. Н., ЈФ XXIII, 271), дотле се у језику лозничких ђака та разлика чува: *коњем* ТВ 11 (х 2), *конојцем* МБ 96, 97, *ножем* А 141, *кључем* АМ 1, *царем* АМ 7, А 111.

Од именице *џуџ* инстр. једн. редовно гласи *џуџем* МЗ 145 (х 2), А 127, АМ 1, 147, 161 (х 3).

Однос употребе некадашњих тврдих и меких уметака (*-ов-* : *-ев-*) нарушен је једним примером: *мишова* (ген. мн.) АМ 2, у корист *-ов-*, док остали случајеви то не показују: *мишеви* А 111, *мишева* А 111, *мишеве* А 111, 140, затим *змајева* МБ 97 (х 5), *са змајевима* МБ 99, *кључеве* АМ 1, *џојасеве* АМ 1. Завршетак *-ови* није потиснут завршетком

⁸⁸ Уп. исто данас у тршићком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 271).

⁸⁹ Од тросложних личних имена ж. р. на *-ица* Б. Николић истиче да је данас у Тршићу вокатив једнак номинативу (ЈФ XXIII, 271). Уп. нпр. *чобанице* : *кукачицо* данас у источној Херцеговини (А. П., СДЗБ XIV, 124).

⁹⁰ Уп. *мсићи* / *мсићом*, *ноћом* (прил.) данас у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 271).

-ови, чега, иако ретко, има данас у тривијалном говору:⁹¹ *синови* ТВ 59, *синова* МБ 95, *синовима* МБ 32, *волови* МБ 43 (х 2), *волова* МБ 43, МЗ 154, *волове* МБ 43, МЗ 154 (х 2), *дивови* МБ 76 (х 2), *ишйови* А 113, *мн-нови* (в. нап. 10), *рејови* МБ 92, *рејове* МБ 91 (х 2) и сл.

§ 30. Именица *двор*, употребљавајући се најчешће у одређеној синтагми, само једном долази са уметком -ов-. Иначе су редовни краћии облици множине ове именице: *кад цареви двора* ТВ 6 (х 2), *до једни велики двора* ТВ 6 (х 2), 67, *ио крај цареви двора* ТВ 23, *близу цареви двора* ТВ 63, ак. *дворе* ТВ 64, *у дворе* ТВ 11, *на дворе* ТВ 67, поред њени *дворова* (ген. мн.) ТВ 64.

§ 31. Именице *зуб* и *коњ*, наравно, немају проширену множину: *гвоздени зуба* (ген. мн.) МБ 118, *са зубима* МБ 118, — *њети коња* (ген. мн.) МБ 118, *коњима* (в. нап. 86).

§ 32. Именице које се у ном. једн. завршавају на -ин недоследно чувају овај завршетак у поменутом падежу: *Чифуџин* МБ 92, *Чифуџин* А 140, *Арајин* А 108 (х 2), 111, 112, поред *Арај* А 109, 112 (х 2); уп. и *џри Циганина* А 33.

§ 33. Форма *Србљин* није позната језику лозничких ђака: *Србљин* (ном. једн.) МБ 103 (х 6), *Србљином* (инстр. једн.) МБ 103.

§ 34. Именице *кћи* и *маји* имају форме: (к)ћи, (к)ћер, (к)ћерка (в. § 22 а), — *маји* (ном. једн.) ТВ 132, МЗ 52, *мајере* (ген. једн.) МБ 98, *мајери* (дат. једн.) ТВ 132, поред *мајка* МЗ 52 (х 2), *мајки* (в. § 25), *мајку* (ак. једн.) МЗ 52, *мајко* (в. § 26).

§ 35. Облике именице *гајшалац*: *гајшалац*, *гајшалу*, као и форме *џрајшлци*, *џрајшлца*, в. у § 11.

§ 36. Док уз број *једно* долази облик именице *џрасе*: *једно џрасе* СИ 47 (х 2), дотле уз збирни број *џроје* имамо форму: *џроје џрасаца* СИ 47 (х 3).⁹²

§ 37. Од именице *зец* (ном. једн.) МБ 83 (х 3) и *ковач* вок. једн. гласи *зече* МБ 83 (х 3), *коваче* А 169, а од форме *ошанц* вок. једн. је једнак номинативу: *ошанц* А 113 (уп. и вок. једн. *шайо* А 113).

§ 38. Именица *глад* женског је рода: као да се боје *глади* МБ 84.

§ 39. Према данашњем облику (*не*)*радница* долази форма са -дин-: *нерадница* (ном. једн.) АМ 161, образована, свакако, према облику *радин* („радниџ” — уп. *радин*, *радинаца* у РЈА XII, 883, 885).

⁹¹ Уп. *џруџеви*, *џдесеви* (Б. Н., ЈФ XXIII, 271).

⁹² Један од ова три примера могао би се читати и *џрасица*, али није сасвим поуздано.

Заменице и придеви

§ 40. Облик инстр. једн. заменица *ми* и *себе*, употребљен с предлозима, гласи као данас у књижевном језику: *с њобом* (в. § 11), *за собом* МЗ 154 (х 2).⁹³

§ 41. О употреби енклитичких облика личних заменица *ме*, *ше*, *се* уз предлоге *преда*, *ода*, *уза*, *низа*, већ је било речи (в. § 11). Уп. овде употребу поменутих енклитика уз друге предлоге: *за се* ТВ 24, 56, *за ше* ТВ 131, *на ме* МБ 74.

§ 42. Заменица ср. рода *све* гласи *сво* као данас у тршићком говору (Б. Н., ЈФ XXIII, 271): *ђумле* (,ђуле') *сво* прсне А 113.

§ 43. Присвојна заменица *њихов* гласи *њиов* (уп. § 16 б). Једном долази и облик *њев*: у *њев двор* АМ 3.⁹⁴

§ 44. У данашњем тршићком говору у малом броју примера огледа се утицај некадашњих тврдих основа на мекс (тип *лошо*, *врућо* — уп. Б. Н., ЈФ XXIII, 271). Наравно, у језику лозничких ђака нема од тога ни трага, тако да није потребно наводити примере ове врсте (уп. само: *средње брдо* МБ 36 (х 2), *највеће брдо* МБ 36 и сл.).

§ 45. Заменичке форме *какав/какв-*, *каки*, *каков* и сл. имају своје потврде у језику лозничких ђака, с напоменом да је други наведени тип по употреби у преимућству над осталима: *каки је шај младић* АМ 4, *каки* (ном. једн.) АМ 142, *кака*. . . *мајка* МЗ 52, *каког човека* МЗ 145 (х 2), *каке*. . . *аљине* ТВ 63, *шаки јунак* ТВ 60 (х 2), *наки леи младић* (в. § 13), *онака девојка* ТВ 5, поред: *за какве му драго очи* СИ 55, 56, *какво царство* А 29, *никаква севаја* АМ 160; уп. једном: није никад *онакови* аљина обукао ТВ 63.

§ 46. У приповеткама се срећу и облици неодређеног придевског вида: *роди сина злайорука и злайокоса* ТВ 24, *цареву сину* (дат. једн.) ТВ 59, *йокрај царева* (двора — А. М.) ММ 136, *има једног коња зелена као шраву* МБ 35, . . . *йуну сребра расйољена* МБ 35, *нисам никаква севаја учинио* АМ 160, поред *његовог коња* (ак. једн.) АМ 3, *царевом двору* (дат. једн.) ММ 136 (х 2).

§ 47. Подударане са тршићким говором огледа се у грађењу присвојних придева од именица ж. р. на *-ја* завршетком *-ински* (уп. Б. Н., ЈФ XXIII, 272): *цара аждаинскога* А 108.

§ 48. Компаративе типа *леишији*, *вишлии* и сл., који су одлика данашњег говора у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 272), нисам нашао у овим приповеткама.

⁹³ Уп. *са њобом*, *за собом* данас у тршићком говору а и у Поцерини (Б. Н., ЈФ XXIII, 271; М. М., ЈФ VII, 7).

⁹⁴ Данас у Тршићу употребљава се дублет: *њдов* / *њев* (Б. Н., ЈФ XXIII, 271).

§ 49. Уп. неке облике придева: отиду у *виловске* дворе ТВ 64 (двор који припада вили), *медњано* (,од меда' ном. једн. ср. р.) МБ 84, *најјредњи* (ном. једн. м. р.) МБ 96, *воловско* уво МЗ 153 (х 2), из *воловског* увета МБ 153 (х 2).

Бројеви

§ 50. Бројеви не долазе често у приповеткама, а и кад се употребе, слажу се са стањем у савременом књижевном језику. Једино одступање од овога слагања, односно подударане са тршићким говором, чини поменута форма броја 15: *йеишнес* (в. § 12). Уп. остале облике: *обадва* ТВ 5, МБ 103, *обе сйране* МБ 76, *шестй* МБ 97, *двадесетй* МБ 103, *двоје* А 107, *йроје* СИ 47 (х 3), затим бројне именице: *двојицу*, *йројица* (в. § 5). Форме *чейверо*, *седмеро* и сл., које чине одлику данашњег говора у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 275), не долазе ни у поменутом ни у другом облику у приповеткама.

Глаголи

§ 51. *Презенй*. У 3. л. мн. место наст. -е понекад налазимо -у: *жену* (се) ТВ 5, *йролеишу* ТВ 24, *виду* АМ 142. Много су чешћи облици с наст. -е: *виде* ТВ 24, *седе* ТВ 60, *замоле* ММ 20, *одговоре* ММ 19, *йусије* МБ 80, *зажмире* МБ 84, *накуије* МБ 92, *скуије се* АМ 1, *заведе* (се) АМ 1 и сл.⁹⁵

Глагол *хйеиши* има редовно -у у 3. л. мн. през.: па се *оћу* обадва да се жену ТВ 5; па они *оћу* да ме туку МБ 77; сватови *оћу* да виду цуру АМ 142, — они *ћу* те питати ТВ 11, 67; пак *ћу* очи бити како су и биле МБ 36; па *ћу* очи стати МБ 97; сви *ћу* у идући петак паре дати АМ 159 (уп. исто данас у Тршићу: Б. Н., ЈФ XXIII, 272).

Код глагола типа *вучем* и сл. срећемо понекад облике 3. л. мн. през. са аналошки палатализованим сугласником: *надвучу* МБ 43, *извучу* МБ 97 (х 2), *йечу* (се) МБ 76, *исечу* А 31, (*не*) *можу* (в. § 23 б), поред *йуку* МБ 77, *вуку* А 163. Данашњи тршићки говор, према Николићевом материјалу (ЈФ XXIII, 272), показује завршени процес уопштавања првог поменутог типа.⁹⁶

Једном налазимо глаголску форму *не могадне* (3. л. једн.) МБ 45 у приповедању: ал ето ти опет сног старца на зецу па рекне: „Оди да се

⁹⁵ У овој особини огледа се подударане са данашњим тршићким говором где су форме на -у ређе такође (Б. Н., ЈФ XXIII, 272).

⁹⁶ У облицима императива ових глагола чува се старо стање у овом погледу: *йовуци* МБ 151, *завуци се* ММ 124, *йеци* МБ 76, *вучије* МБ 96.

порвемо па који буде јачи да попије чорбу и ватру погаси“, а топузар рекне: „Дела!“, па се порву и старац омане топузара па му *не могадне* ништа, а топузар омане старца и забије га у земљу до браде.⁹⁷

§ 52. *Императивни*. Облике императива, који се углавном подударају са одговарајућим формама у нашем данашњем књижевном језику, в. у §§ 6 (5), 13 и у нап. 96. Уп. овде и конструкцију: 2. једн.: *де ме њобашњи* ТВ 12, *де ми начини* ТВ 23, 2. мн.: *дејте ви зажмирише* МБ 84.

§ 53. *Аорист и имперфекат*. Дск је први облик знатно чешће заступљен у језику лозничких ђака (в. нпр. поменуте форме за 1. л. једн. у § 16), дотле се имперфекат јавља једино у форми *бијаше* (3. л. једн.), у чему се огледа подударање са данашњим тршићким говором (в. § 10), По једном долазе: аналошка аориска форма за 1. л. једн. *виђо* АМ 161 (према нпр. *дођо* и сл. — в. § 16) и облик *угледе* (1. једн.) МБ 76.

§ 54. *Глаголски њрилози*. Оба глаголска прилога долазе у језику лозничких ђака, с тим што је употреба глаголског прилога времена прошлог сасвим ретка и ограничена на глагол *моћи*. Нпр.: (он) путем *идући* рекне оном човеку. . . . АМ 161; *не знајући* ко је тај старац, (он) стане ту мало и огреје се МБ 35; (она) остане *гледајући*. . . А 30 и сл., — *не могавши* даље путовати, (он) изостане МБ 35; св. Сава *не могавши* на јарцу ићи преко стена, изостане МБ 37.

§ 55. *Глаголски њридеви*. Радни глаголски придев за м. род завршава се, као што смо видели, самогласничким групама *-ао*, *-ео*, *-ио*, *-уо*, *-ро*, поред *-о*, *-ијо* (в. §§ 7, 12). Трпни глаголски придев се подудара углавном са одговарајућим формама у данашњем књижевном језику. Разлика је једино у следећим облицима глагола VI врсте, који се у књижевном језику не образују наставком *-и* и сл.: онај *закојашњи* човек ТВ 59; што су им репови *изчујашњи* АМ 169.

§ 56. Инфинитив, футур I, II, перфекат и потенцијал у погледу начина грађења подударају се са данашњим књижевним језиком узимајући у обзир неслагања на плану фонетике: а) место *бих* долази *би* у 1. л. једн. потенцијала (в. § 16); б) поред ретког *доћи ћу* употребљава се много чешће футур типа *доћу* (в. § 23 а).

§ 57. *Најомене о облицима и значењима њојединих глагола*

а) Уопштавање инфинитивне основе са и на рачун основе са некадашњим јатом код глагола VII врсте није потпуно спроведено у језику лозничких ђака. Уп. поменуте примере: *видиши*, *живиши*, *ожеднила* и

⁹⁷ У рукопису свакако грешком долази *не могудне*. Уп. употребу овакве глаголске форме у зависним реченицама у говору Пиве и Дробњака (Ј. В., ЈФ XVII, 68).

сл., поред *видео*, *волео* (§ 10), затим *јрождри* (3. једн. аор.) А 106, поред *јрождре* (1. једн. аор. без -х) А 107.

б) Према савременом књижевном *слоним*, *слоним* и сл., овде налазимо аналошко образовање презента овога глагола: *сломије* (3. једн. през.) МБ 44.

в) Од глагола *волеити* долази следећа форма са суперлативним значењем: што *најволим* да ти дадем? МБ 98.

г) Глагол *јушћати* је свршеног вида: кад је ицџпо и уморио се, *јушћа* магаре да пасе А 105-106; (он) позове два телала те и(х) *јушћа* да траже А 110 и сл.⁹⁸

д) Према инфинитиву *јојати* ТВ 61, долази 3. л. једн. през. *јоји* ТВ 59 (х 2), 61 (х 3).

ђ) Док је од глагола *ошераити* итертивни облик *ошеривати* А 128, дотле је од *ошлесити* — *ошлешивати* А 107.

е) Према инф. (-) *бискаити* МБ 21 (х 2), 83 (х 2), долазе облици презента по V гл. врсти: 1. једн.: *јобшишем* МБ 83, 3. једн.: *бшише* МБ 83, *јобшише* ТВ 12.

ж) Глагол *јогледати* има форме и од основе *јогледи-*: *јогледе* (3. мн. през.) МБ 36, *јогледи* (3. једн. аор.) ТВ 24, МБ 35, 97, А 27, 28, 109, 164, 169, поред *јогледа* (3. једн. аор.) МБ 97, А 106, затим *угледа* (3. једн. аор.) ТВ 60, МБ 35, *гледао* ТВ 63, *гледаити* А 141, (*не*) *гледа* (3. једн. през.) ТВ 63, МБ 79, 96 и сл.⁹⁹

з) Поред *сврчи* (*се*) (3. једн. аор.) АМ 147, долази *сврачи* (*се*) (3. једн. аор.) АМ 147.

и) Према данашњем књижевном *јахати* и тришћком *јашати* (Б. Н., ЈФ XXIII, 273), налазимо форме које се подударају и са једном и са другом глаголском основом: *узјало* (радни прид. ср. р., „узјахало“) ТВ 24, *узјаше* (3. једн. през.) ТВ 11, 60, МБ 37, 99, 119, МЗ 146, АМ 1, 2 (х 2), 4, *сјаше* (3. једн. през.) ТВ 11, поред *јаше* (3. једн. през.) МБ 35, 37, *узјаше* (3. једн. аор.) ММ 136 (х 2).

ј) За форму *јрчати* налазимо *јркаити* МБ 37.

к) Облике глагола: *мејнуити* (*мејн-/меј-*), *бежати* (*бежи/бижи*) в. у §§ 22, 10. Форме глагола *хшеити* в. у § 16 (*ошу*, *ошеш*, *оше*, *ошемо*, *ошеште*, *ошу/ћу*) и § 10 (*хшео*, *хшела*, — *сшејо*, *сшети*, — *кшео*, *не кшедне*, *закшевам*, *закшева*, — *шшео*, *шшела*, *не шше*, *шшеде*, (*не*) *шшедне*, — *ћео*).

⁹⁸ Уп. исто и код наших старијих писаца са запада, нпр. код Н. Лапванина: А. Младеновић, *О јез. Лешојиса*... , 93, нап. 123.

⁹⁹ Уп. у тришћком говору просту форму *гледи*, која не долази у језику лозничких ђака (Б. Н., ЈФ XXIII, 273).

Поред поменутих облика глагола *моћи* у презенту у § 23 (*можеш, може/ море, можемо, можеште, могу*), затим *не могадне* (§ 53), уп. овде и 1. л. једн. през.: (*не*) *могу* ТВ 24, МБ 21, 75, 79, 110, 161.¹⁰⁰ Облике глагола *бићи* СИ 48, МБ 79 итд. в. у § 11.

л) Од основа глагола *даћи*, *знаћи* и *имаћи* долазе следеће форме: *дадем* МБ 98, *дадеш* ТВ 63, *даду* МБ 43, — *не знам* МБ 93, *не знамо* ТВ 60, *немам, нема*, поред *немадо* (в. § 12).¹⁰¹

љ) Од глагола *јосијаћи* долази 3. мн. през. *јосијају* АМ 147.

Непроменљиве речи

§ 58. Од непроменљивих речи поменућемо прилоге (мада је о некима у досадашњем излагању било речи), као и неке партикуле.

а) *ноћас* А 75 (х 2), поред *ноћом* (в. § 27), *вришко* (в. § 18 — Чивутин трчи врло *вришко*), *онда*, *ондај* (в. § 22),¹⁰² *одавде* МБ 35, *одавден* А 112, *одайле* А 164 (х 2), *одакле* АМ 4, *однекен* А 111, *ију* ТВ 24 (х 2), 79, ММ 136, *ијуда*, *ијуде* (в. § 14), *ијуна* АМ 142, *довече* АМ 1, *увече* АМ 160, *малко* АМ 1, *укуиџа* А 110, *до ујуршо* А 114, *ујуршу* ТВ 64, 132, ММ 20 и сл.

б) У поменутим примерима уп. партикуле: *-н* (*одавден, однекен*),¹⁰³ *-де* (*ијуде*), *-на* (*ијуна*). У облику *озго* (в. § 8) изостаје партикула *-р* (уп. *дзгџр* данас у Тршићу: Б. Н., ЈФ XXIII, 273). Форма *ијудека* са партикулом *-ка* не долази у језику лозничких ђака, као ни партикула *-н* у примерима *онда*, *јосле* (в. горе и нап. 35). Партикула *-зи*, која у данашњем тршићком говору стоји често уз показне заменице, овде се јавља у форми *њојзи* и то само код писара-ђака А: *њојзи* (дат. једн.) А 167, у *њојзи* (лок. једн.) А 29, поред *њој* МЗ 151, МБ 36, АМ 159, у *њој* ММ 135, МБ 35, АМ 87, 88, *на њој* МБ 95 (уп. Б. Н., ЈФ XXIII, 273; облик *њојзи* помиње М. Московљевић за поцерски говор: ЈФ VII, 7).

¹⁰⁰ Као што смо видели, у 1. л. једн. долази *могу* а не *морем* (< *можем*), чиме се одликује данашњи говор у Тршићу (Б. Н., ЈФ XXIII, 270).

¹⁰¹ У данашњем тршићком говору ови глаголи имају подједнако форме од основа: *зидџм* | *зидм*, *дадџм* | *дадм*, *имадџм* | *имадм* (Б. Н., ЈФ XXIII, 272).

¹⁰² Данас је у Тршићу редовно *ондај* (Б. Н., ЈФ XXIII, 273).

¹⁰³ Уп. данас у тршићком говору *јослен* и сл., а у овим приповеткама — *јосле* (в. нап. 35).

ИЗ СИНТАКСЕ

§ 59. а) Именица *делија* има множинско значење: онда изиђе царева кћер, *делија зайијају*.; „Је л ти туде човек?“ А 110; уп. и: *делије изију* А 110.

Уп. употребу облика *музике*: па кад дође код куће, онда *засвирају музике* ММ 142.

б) Поред употребе инстр. социјатива место оруђа у примеру: а она оре *са зубима* МБ 118, уп. и пример: кад дође на брдо, *засвира са свиралом* МБ 36; отиди на оно брдо па *засвирај са свиралом* МБ 35. Уз глагол *йосїаїи* долази инструментал: кад онај цар умре, он је постао *царем* АМ 7.

в) Уз глагол *йїиїаїи* употребљава се генитив: док идема да *уїиїаїам ћеце* ТВ 55; онај човек *уїиїаа ћеце* ТВ 55; онда *уїиїаа див ћосе* МБ 75; *уїиїај ти йївои синова* МБ 95; он *уїиїаа бабе* МБ 118.¹⁰⁴

Уп. употребу генитива и уз глаголе: овај *угледа лейог цвѣћа* ТВ 60; па сам дошао да јој *йїражим лешњика* ММ 19 (поред, наравно, словенског генитива: он *није ручка згоїовио* МБ 45 и сл.).

г) Уп. употребу заменичког облика у примерима: сваки *даде му йонешїа* А 31.

д) Форма *колик* у значењу „као“ долази у примеру: ал иде један човек *колик* кућа АМ 1.

ђ) У следећим примерима уп. приповедачки императив: онда он узјаше звѣрку па *йїшеци* за њима МБ 146; онда он *йїшеци* МЗ 145.

е) Глагол *вероваїи* долази са формом *се*: *не вѣрујем се* вама А 168 (уп. исто у Срему: Б. Н., СДЗБ XIV, 367).

ж) Са конгруенцијске тачке гледишта уп. примере: она му однесе *сви йїроје йїрасаца* СИ 47; него дајте ми *све грожђа* што има код вас МБ 43.

з) Према очекиваној конструкцији *учинїи се + инсїрументїал* уп.: него дела ти једно вече *учини се засїо* па ћеш видити што ће бити МБ 79.

и) Уз глаголе кретања употребљава се датив и конструкција *код + генїиїв*: оћу да *идем цару* ТВ 63; они *оїиїду цару* ТВ 63; па он дође *Мрвикамену* МБ 44¹⁰⁵; — она *оїиїде код најсїаријега* ТВ 23; што он *не долази код ње* ТВ 24; иди *код моје майїере* ММ 123.

ј) Према данашњем књижевном *ни без чега* уп. *брез нишїа* А 164.

¹⁰⁴ Уп. исто данас у Тршићу, као и у Поцерини (Б. Н., ЈФ XXIII, 273).

¹⁰⁵ Предлог *кз* испред именице је прецртан.

З А К Л Ј У Ч А К

1. Графија рукописа лозничких ђака из 1861. године показује недоследност употребе појединих слова, одступања од правила писања разних графија. Такав је случај са знацима: ђ, љ, њ, њ, њ, њ, као и са начином обележавања сугласника љ и њ. Вукова азбучна реформа, иако у то време званично још непризната, нашла је извештан одраз и у рукописима који су овде испитивани. Присуство слова ђ и графеме љ, односно употреба ђ и ђ за одговарајуће гласове (иако не увек редовна) — несумњиво то показује. Недоследности на плану правописа разумљиве су и објашњиве: тога је било и у старијим споменицима а немоли 1861. године, у време када је у ортографији владало хаотично стање. Стари начин писања већ је био преживљен а нови још није био званично уведен. Дакле, рукописни материјал лозничких ђака у графијском и ортографском погледу пружа прилично интересантну слику ћириличног начина писања по школама у Србији неколико година пре званичног усвајања Вукове азбучне и правописне реформе.

2. Што се тиче језичких црта у приповеткама записаним од стране лозничких ђака 1861. године и успостављања паралела са особинама данашњег говора у Тршићу, треба, пре свега, указати на немогућност потпуног поређења овакве врсте. Рад Б. Николића о данашњем говору у Тршићу није исцрпан јер је писан са намером да укаже на разлике између Вуковог језика и данашњег говора његовог родног места. С друге стране, приповетке које су овде испитиване, не пружају увек информације о свакој језичкој особини. Али и поред тога, било је могуће компарирати низ црта, при чему се може закључити следеће:

а) да се у многим особинама огледа подударане између данашњег тршићког говора и језика лозничких ђака из 1861;

б) да се у неким особинама огледа делимично подударане;

в) да у неким цртама изостаје ово подударане.

Поменућемо, укратко, све ове језичке одлике, подељене у три групе.

А. Особине које показују подударане.

а) Мешање екавског и јекавско-ијекавског рефлекса јата.

б) Недоследност у промени ђј > иј.

в) Икавизми фонетског и морфолошког типа. Недоследност и примерима типа *видео|видио*.

г) Чување префикса *иџе-* и *иџи-* паралелно са њиховим међусобним мешањем.

д) Асимилација и контракција групе *-ае-* у бројевима типа *иџиџнес*.

ђ) Група *-eo* > *-o* / *-eo*.

е) Сугласник *x* се губи (малобројни примери са *x* у језику лозничких ђака књишког су порекла).

ж) Група *xv* > *v* (*ваџаџи*, *вала*) и *ф* (*фава*).

з) Група *xii* (*хиџиџи*) > *ић* (јотовањем), *ћ*, *си* (ретки примери са *xii* у језику лозничких ђака књишког су порекла).

и) Чување гласа *ф* а такође и његово замењивање са *v*.

ј) Недоследност у јекавском јотовању, односно јављање **нв**-поредно и јекавских (јотованих) и екавских форми: *ђевојка* / *девојка*, *ћера* / *иџера*.

к) Изостаје јотовање група *йџ*, *бџ*, *вџ*, *мџ*, *сџ*, *зџ*, са некадашњим кратким јатом.

л) *мн-* > *мл-* / *мн-* (*много*).

љ) Присутна је форма предлога *брез*.

м) Форма *иџинес* долази без *-и* на крају.

н) Присутан је прилошки облик *ноћом*.

њ) Присвојни придеви имају завршетак *-ински* (тип *армински*).

о) Поред чешћих примера са *-е*, долазе и случајеви са *-у* у 3.

л. мн. през. (*моле* / *молу*).

п) Помоћни глагол *хиџиџи* у 3. л. мн. през. гласи *оћу* (енкл. *ћу*).

р) Глагол *моћи* у 3. л. мн. през. има наст. *-у* (*можу* у прип. а *мору* у Т).

с) Инфинитив се јавља у дужој форми.

т) Од имперфекта долази само форма *бијаше*.

ђ) Конструкција *иџиџи* + *генџиџи* такође је присутна.

Б. Црте које показују делимично подударане

а) Икавизам у глаголу *бежџи* сасвим је редак у приповеткама (у Т: *беж-*, *биж-*, *бјеж*; трећа форма се не може успоставити у прип. због граfiјске несавршености).

б) Поред редовног *изићи*, долази сасвим ретко *изаћи* у прип. (Т: *изаћи* / *изићи*).

в) Поред врло честог през. *будем*, *будеш*, *буде* и сл., ретко долазе у прип. и форме *биде*, *биди* (Т: доследно форме са *-у-*).

г) Група *-ао* > *-о* / *-ао* у прип. (Т: *-ао* > *-о*).

д) *с њ-* > *ш њ-* / *с њ-* у прип. (Т: *с њ-* > *ш њ-*).

ђ) У презентским облицима глагола *моћи* *-ж-* > *-р-* ретко у прип. (Т: *-ж-* > *-р-*).

е) Лична имена типа *Јово* (ном). деклинирају се у прип.: *Јове* — *Јово* и сл.; једном се среће у прип. акуз. типа *Јова* (Т: *Јово* — *Јове* — *Јови* — *Јову* и сл. редовно).

ж) Поред 3. л. мн. през. *вучу*, долази и *вуку* у прип. (Т: *вучу* доследно).

з) У прип. је заступљен тип футура *ућу* (ући ћу), поред сасвим ретког *ући ћу* (Т: *ућу* редовно).

и) Партикуле *-н*, *-зи* долазе и у прип. и у Т мада немају исти распоред јављања.

ј) Облик *онда* је врло чест у прип. а *ондај* сасвим редак (Т: *ондај* редовно)

В. Особине у којима се не огледа подударење

а) Икавизми: *дивојка*, (*з*)*ди*, *овди*, поред *ђевојка*, *девојка*, *ђе*, *овде* долазе у прип. (Т: *ђевојка*, *девојка*, *ђе*, *овде*).

б) Прип. имају редовно *йред*, *йреко* (Т: *йред*/*йрид*, *йреко*/*йрико*).

в) Форме *сна*, *снаа* у прип. (Т: *снаја*).

г) Прип.: *кожув* а Т: *кожу*.

д) Групе *-з љ-*, *-з њ-* остају непромењене у прип. (Т: редовно *-ж љ-*, *-ж њ-*).

ђ) Према трпићком *зомне*, *земња*, у прип. је редовно *зовне*, *земља*.

е) Прип.: *могу* (1. једн.) а Т: *морем* (< *можем*).

ж) Прип.: *за собом* а Т: *за себом*.

з) Прип.: *манасѿир* а Т: *намасѿир*.

и) Сугласници *к*, *г* потиснули су у прип. гласове *ц*, *з* добивене по II палатализацији у дат. — лок. једн. им. ж. р. на *-а* (Т: чува се резултат II палатализације, изузев *мајки*).

ј) Прип.: *мачака* (ген. мн.) а Т: *мачки*.

к) Мешање наставака *ом-*, *-ем* (*ножом*) не долази у прип.; у Т: *-ом* је редовно.

л) Ширење завршетка *-еви* на рачун *-ови* не долази у прип. (Т: понекад *йруйѿеви*, *фесеви*).

љ) Прип. чувају разлику између некадашњих меких и тврдых придевских наставака (Т: *лошо*, *врућо*, истина ретко).

м) У прип. изостаје партикула *-ка* и *-р* (Т: *шудека*, *озгор*).

3. Из изнесеног прегледа језичких особина види се да црте које показују подударење између трпићког говора и језика лозничких ђака из 1861. године (група А), псказују углавном исти дијалекатски тип који се налази у њиховој основици. Овом подударењу иду у прилог и особине у ко-

јима се огледа делимично подударање (група Б), јер се многе од њих могу објаснити као започети процеси развитка у правцу данашњег стања тршићког говора (Б. а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, ј). На тај начин би се углавном све језичке одлике из групе Б могле сврстати у групу А, што би значило да се и у њима огледа подударање између говора у Тршићу и језика лозничких ђака. При овоме би се, наравно, морала имати у виду историјска перспектива, развитак који је тршићки говор, говор лозничке околине, могао претрпети за последњих сто година. Из овог аспекта биће нам јасне и извесне црте у којима се огледа неподударање (група В). Заправо особине наведене под В. г, д, ђ, е, ж, з, ј, к, л, љ, м, дакле већина диференцијалних црта, могле би се објаснити поменутиим развитком народног говора. Због тога оне не би, у крајњој линији, представљале тако дубоку разлику какав се утисак може стећи на први поглед. Многе од ових црта подударају се и са Вуковим језиком (В. в, д, ђ, е, ж, з, ј, к, л, љ, м). Све оне, у поређењу са данашњим тршићким говором, представљају у г л а в н о м један степен нижи у свом одговарајућем развитку, тако да је њихово јављање у језику лозничких ђака заправо резултат чувања старијег стања, што није ни без утицаја писаног језика, језика књига. Језичке особине наведене под В. а, б, и захтевају посебан третман. Док се за црту изнесену под В. и (одсуство алтернације $k : c, g : z$ у прип. и њено присуство у Т) за сада не могу дати поуздана решења, дотле су остале особине објашњиве. Икавска форма *дивојка*, која се, истина, јавља само код једног писара-ђака (АМ) а који ову исту реч употребљава чешће са екавизмом, — представља за тршићки говор нешто необично (судећи по Николићевом материјалу) али не и за западну Србију уопште јер је у науци на том терену регистрован икавизам поменутог типа. Присуство паралелизма *йред/йрид, йреко/йрико* у данашњем тршићком говору, према одговарајућим доследно екавским формама у језику лозничких ђака, може се у начелу разумети као новија црта, као особина настала утицајем говора са икавском основом (говор Азбуковице) мада би у овом правцу била неопходна и нова испитивања. Дакле, као што се из целокупног излагања види, тумачења у вези са потпуним или делимичним разликама између тршићког говора и језика лозничких ђака, могу се базирати на еволуцији говора лозничке околине подразумевајући све моменте који доводе до мењања дијалекатске слике.

У поређењу са Вуковим језиком, што значи, у одређеној мери, са нашим данашњим књижевним језиком, језик лозничких ђака из 1861. године умногоме се подудара али, видели смо, и разликује. Док су подударања плод извесне конзервативности (чувањем одговарајућих

црта уопште узев, као и утицајем књишког језика), дотле су разлике између Вуковог језика и језика лозничких ђака објашњиве временском дистанцом која износи више од пола века између фактора које пореди-мо. У основици Вуковог језика налази се, као што је познато, тришћки говор с краја XVIII и с почетка XIX века. Од тога времена па до 1861. године на терену западне Србије, укључујући, наравно, и Лозницу с околином, било је више померања становништва, што је у одређеној мери изменило тришћку дијалекатску слику, односно слику говора лозничке околине, која је добрим делом регистрована 1861. године у приповеткама записаним од стране ђака основне школе у Лозници.

Александар Младеновић

Резюме

ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА ВУКОВА КРАЯ В 1861-ОМ ГОДУ

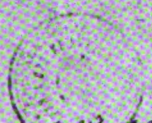
Александар Младенович

Данная работа является результатом исследований языковых особенностей народных рассказов, записанных учениками основной школы г. Лозницы в 1861-ом году. Рукописи этих рассказов хранятся в Архиве Сербской Академии Наук и Искусств в Белграде. Наряду с фонетическими, морфологическими и некоторыми синтаксическими особенностями, особое место в работе отводится исследованию графики и орфографии упомянутых рассказов. В итоге работы выяснилось, что деятельность Вука в области реформы азбуки нашла свое отражение в рукописях лозничских учеников еще в 1861-ом году, т. е. до ее официального признания и введения. Об этом говорят, как непоследовательность в употреблении старых знаков, которые были исключены Вуком из азбуки, так и употребление букв *ђ*, а также *ѣ* и *ѣ* (хотя первый и третий знаки в рукописях лозничских учеников не являются графемами, т. е. буквами с конкретной дифференциацией функций). Анализ рукописей, касающийся их правописания, помог установить регистрацию, хотя, конечно, и непоследовательную, различных фонетических изменений.

В работе проводится подробное сравнение языка лозничских учеников начала 60-х г.г. 19-го в. (1861 г.) и современного говора Тришча,

родного места Вука, описание диалектных особенностей которого известно науке. При сопоставлении указанных языковых особенностей в ряде черт были обнаружены совпадения. Данные совпадения являются полными или частичными, т. е. некоторые из современных отличий говора Тршича (окрестность Лозницы) в рукописях лозницких учеников 1861-го года представлены не последовательно. Последнее, разумеется, можно отнести за счет развития упомянутого говора, так что историческая диалектология, занимаясь подобными исследованиями, получает соответствующие материалы, касающиеся изменений, которые могли произойти в говоре окрестностей Лозницы за последние сто лет.

В ходе самого изложения материала обнаруживаются черты сходства и различия и в отношении к языку Вука. В то время как указанные различия являются результатом языковых изменений на территории тршичского говора, т. е. говора окрестностей Лозницы, в течение 19-го в., — одновременно с тем для упомянутых соответствий характерна известная консервативность, обусловленная самим диалектом (в смысле устойчивости, неменяемости, этих особенностей), или возникшая в результате влияния книжного языка, языка письменного на язык лозницких учеников в начале 60-х г.г. 19-го в.

Стриговица
Царь и два сына.

Буде сядань царь та и нас два сына та се охоту
облагда чаше жону, онда им царь каже и тайно
се пошлужити, та им нагне пошлуж на безиреву
Кыту по сату ожениши са безирева першою,
они се и умари онда старши пошлуж та чне паве
диреву Кыту, а емератей у дворю, онда царь она
та она старши, са емератей ошра, онда
они и зате уезеро та истади пошлуж, та пошлуж
принюца Масица, он идиному жасицу нас
енемса на ошномите, та кад онь ошнде, она се
ирети ворн у девоику, та зготови ругак и
поимете Кыту, кад он доже идрармистовиов
ругак, он се рудуо, онда се поине паттавань
она се ивуре и зноже, он скоди са та та на
та срдикожу у ватиру, царь се рудуо одкуда
ину онака девоика, та га забне, палку ка
же, да им кажем дуренце вина да са шов
войска на имс ига ошети ошане, а ко понафш
пошлужити, он ошнде Кытамакане жети,
оному да ге едну сдланку та кажему и дикод

наме: хурамуе га баеъ Тоуъ чеъе како е чеъе неба
е чеъе како ме тоо мису мису е чеъеъ оиме то
еко брима. Та ион како га те се га жене и в
спутаъ а га ион е какоме ивни мати га и
на свѣту а она како и га иѣи ену кажу
та га се забучеиъ чуда о оими човеки иѣи ену
кажу та како жене жене оу забучи се чѣиу
а она а забучи та онда иѣи на свѣту та иѣи
году у ену велику иѣиу онда онаи човеки уѣиу
то еднот грани а оимъ иѣиу на иѣи а она
иѣиу човеки мѣиу то онъ ион оуговорѣ е жене
пади та иѣиуъ забѣиу та каѣи гоѣе каѣи ку
те онда забѣиуъ мѣиуе та онда еѣиуу гоѣиу
е гоѣиуу она жене скори иѣиу каѣи и иѣиуе.

Учѣиуе

Милошо Марковичъ.

Учѣиуе. 2. Марта 1867. година.

учѣиуе и разредѣ Основна.

Тогда епископ ушел царю одоле нуре, сего воево
дствовако одди к сему паводе докони уаи доми
они рожну отъсно баше оаи нур палино, каде су
дрш^и каде седина ма мор, урбу каде нбке каде
а отъ ^{вдн} ~~вдн~~ она нур, она залита ны италеи
видиш зупеке грацу, они нилу нбке нилу нбке
погодил, они ^и оаи реинелати в писи, они
отилу, они отиш поимт илне нур, да ^и по
милу царь пай италеи ака, ондеи свим царь
дроти нилу докони воу: зовне оаи ^и нилу
залити, они ^и оаи поцепо отъ му реине нилу
отавиосаи? нилу оаи нилу, царь му реине нилу
ка нилу, ^и нилу отилу нилу нилу нбке,
каде су ^и довели царю, царь та нилу оаи, поимт ^и

неприятельница да здешь писанъ писанъ казь боже
всигутила него она пограни или вниде бже и стелби
под панице ушебо при силно тислине и неспинна
свакого ела и сите сапогекан кауо дозель поби гвора
скашци иди богу свкрве чакъ ишеди еуна и под силни
пани еври иа еди яку мени овою бже иониль еу нуза
сутьиан онда онда поби евопри свкрва евопри итисаи под панице
онда он еди иелору ветр иа евопри иа бже он иокитиски
поби силно иелой бои да де еуны силнаде

У. Козничи са. 1861 год.

Мирно Зоди бога. и парсго иеовне
и екове Козничи ка